

Индикатори остварености права детета у образовању

Pestalozzi Children's Foundation

треће издање

ИНДИКАТОРИ ОСТВАРЕНОСТИ ПРАВА ДЕТЕТА У ОБРАЗОВАЊУ (Индекс)

треће издање

Ужички центар за права детета

Април 2018.

ИНДИКАТОРИ ОСТВАРЕНОСТИ ПРАВА ДЕТЕТА У ОБРАЗОВАЊУ

треће издање

Уредник другог издања:

Радован Цицварић

Аутори/ке:

Невена Вучковић-Шаховић
Ивана Савић
Радован Цицварић
Александра Калезић-Вигњевић
Јелена Жунић-Цицварић
Јелена Врањешевић
Зорица Трикић
Горица Чолић

Стручна консултанткиња:

Невена Вучковић-Шаховић

Чланица стручног тима:

Славица Кијевчанин

Издавач:

Ужички центар за права детета
Д.Туцовића 60, Ужице
www.ucpd.rs

За издавача:

Радован Цицварић, директор

Лекторка:

Јасмина Филиповић

Дизајн:

Радомир Богдановић

Штампа:

Графос Ужице

Тираж:

500

ИСБН: ISBN 978-86-904595-2-0

Публикација је настала у оквиру пројекта Образовање за права детета који реализује Ужички центар за права детета у партнерству са Дечјом фондацијом Песталоци и партнерским организацијама и школама.

СВИ ПОЈМОВИ КОЈИ СУ У ДОКУМЕНТУ УПОТРЕБЉЕНИ У МУШКОМ ГРАМАТИЧКОМ РОДУ ОБУХВАТАЈУ МУШКИ И ЖЕНСКИ РОД ЛИЦА НА КОЈА СЕ ОДНОСЕ.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	6
Шта је Индекс?	6
Потреба за настанком Индекса	7
Коме је Индекс намењен?	8
Из чега се састоји Индекс?	9
Како се Индекс користи?	11
I ТЕОРИЈСКИ ДЕО	15
Права детета: од заштите до признавања права	15
Конвенција о правима детета	15
Постигнути резултати	17
Општи фактори, тешкоће и изазови за спровођење Конвенције	19
Права детета и образовање	21
Права детета и образовање у Србији	23
Зашто је све речено важно и како даље	26
II КАТАЛОГ ПОКАЗАТЕЉА ОСТВАРЕНОСТИ ПРАВА ДЕТЕТА	28
Област 0. Системске мере за остваривање права детета у образовно-васпитном систему	28
Област 1. Право на образовање и квалитет образовања	43
Област 2. Грађанска и политичка права	57
Област 3. Право на заштиту од дискриминације	69
Литература	80

III Прилози - чек листе на адреси
<http://opd.org.rs/indikatori.html>

Документ „Индикатори остварености права детета у образовању“ настао је у оквиру пројекта „Образовање за права детета“, који реализује Ужички центар за права детета у сарадњи са партнерским организацијама и школама:

Удружење „Nexus“ из Врања

Удружење „Имам идеју“ из Краљева

Удружење „Друштво за развој деце и младих - Отворени клуб“ из Ниша

Удружење „Центар за креативни развој“ из Књажевца

Основна школа „Светозар Марковић“ из Врања

Основна школа „Јован Јовановић Змај“ из Врања

Основна школа „Светозар Марковић“ из Краљева

Основна школа „Чибуквачки партизани“ из Краљева

Основна школа „Стефан Немања“ из Ниша

Основна школа „Учитељ Таса“ из Ниша

Основна школа „Митрополит Михаило“ из Сокобање

Основна школа „Вук Караџић“ из Књажевца

Основна школа „Нада Матић“ из Ужица

Прва основна школа из Ужица

Пројекат се реализује уз подршку швајцарске *Дечје фондације Песталоци*

Pestalozzi Children's Foundation

Документ „Индикатори остварености права детета у образовању“ (у даљем тексту: Индекс) развијен је у периоду од 2013. до 2015. године и примењен је као инструмент за самоевалуацију у десет партнерских школа укључених у пројекат „Образовање за права детета“. На основу искустава из тог процеса и сугестија наставника/наставница, родитеља, деце и локалних партнерских удружења, унапређено је претходно издање. Пред вама се налази треће, допуњено издање. Процес дефинисања стандарда права детета (самим тим и стварања индикатора остварености права детета) одвија се непрестано. Права детета су динамична категорија која се развија и унапређује кроз праксу, где се стандарди којима тежимо мењају и унапређују током година, па тако остаје и потреба за сталним унапређењем Индекса.

Захваљујемо се *Дечјој фондацији Песталоци*, која је подржала настанак и имплементацију Индекса у пракси.

Захваљујемо се ауторкама и ауторима који су учествовали у стварању овог документа за посвећеност и стручност у раду.

Захваљујемо се стручном тиму на консултацијама и сугестијама које су допринеле унапређењу документа.

Захваљујемо се партнерским организацијама и школама, које су имале значајну улогу у изналажењу и проверавању најбољих решења за развој и остваривање права детета у образовању.

Захваљујемо се деци и ученичким парламентима, наставницима и наставницама, учитељима и учитељицама, стручним службама, управи, саветима родитеља свих партнерских школа на учешћу у консултацијама и пруженој могућности да овај документ применимо у њиховим школама.

Захваљујемо се свим организацијама, институцијама и особама које су допринеле и које ће доприностити развоју и квалитету овог документа.

Надамо се да ће Индекс допринети остваривању права детета у образовно-васпитном систему.

Ужички центар за права детета

У Ужицу, април 2018. године

ПРЕДГОВОР

Документ “Индикатори остварености права детета у образовању” (Индекс) настао је у оквиру пројекта „Образовање за права детета”. Основни **циљ** пројекта је да успостави одрживе капацитете за образовање за права детета у редовном образовном систему у Србији.

Важан сегмент пројекта је развој овог документа и његова примена, а који треба да помогне свим актерима образовног система¹ да:

- а) препознају своје одговорности и улоге у процесу остваривања права детета дефинисаних Конвенцијом;
- б) на ефикасан и разумљив начин изврше процену остварености стандарда права детета које дефинише Конвенција у домену својих одговорности;
- ц) на основу резултата процене остварености стандарда планирају кораке које ће предузети ка остваривању оних права детета која не задовољавају постављене стандарде.

Шта је Индекс?

Индекс је инструмент за процену остварености права детета у образовно-васпитном систему. Садржи листу стандарда и мера које је потребно постићи и спровести у циљу пуног поштовања права детета у оквиру овог система. Дакле, овим документом идентификујемо све неопходне стандарде и мере неопходне за успостављање пуног поштовања права детета, систематизујемо их и чинимо прегледним, како би носиоци одговорности могли на ефикасан начин да врше процену остварености датих стандарда у оквиру својих надлежности и делокруга рада и имају јасан преглед онога шта је потребно учинити како би се права детета поштовала.

Индекс можемо посматрати као инструмент за самовредновање и унапређење поштовања права детета у образовању. Намењен је самопроцени, планирању, реализовању, праћењу активности у

¹ Термин “актери образовног система” у овом документу укључује све групе и појединце који учествују у креирању, управљању и организацији образовног система и спровођењу васпитно-образовне делатности у Србији. То укључује креаторе образовних политика, наставно особље, запослене у стручним службама образовно-васпитних институција, управи образовних институција и инспекцијским службама које се односе на образовни систем.

процесу остваривања права детета. Он је првенствено алат за све актере образовног система који помаже да се посматра оствареност стандарда права детета у оквиру својих надлежности и делокруга. Он треба и да помогне да се разуме стандард који дефинише Конвенција у односу на одређено право детета и да их системом индикатора упућује на конкретне ствари које је важно посматрати у односу на дати стандард. Осмишљен је тако да корисника води кроз бројне захтеве које Конвенција о правима детета поставља, помогне им да боље разумеју све правне стандарде и да упути на кључне информације које је важно прикупити и посматрати у процесу процене остварености права детета.

Термин *права детета* често се поимао и доводио (и још увек се доводи) у везу са добротом и милосрђем према деци и осећањем повишене одговорности за бригу и заштиту деце као посебно осетљиве групе. Међутим, усвајањем Конвенције о правима детета, термин права детета добио је своје ново значење и садржину, чиме су права детета прешла са терена „морала“ на терен „права“, што подразумева постизање прописаних стандарда и спровођење одговарајућих мера са утврђеним носиоцима одговорности, којима се деци гарантују људска права. Имајући у виду да се Конвенцијом покрива сваки сегмент живота детета, број тих мера је велики и захтева ангажовање државе и свих њених ресурса, система и бројних актера организованих на систематски начин. Ова чињеница умногоме отежава практичну примену Конвенције. Изазови са којима се суочавају носиоци одговорности у процесу остваривања права детета су бројни, а подизање капацитета носилаца одговорности и стручна подршка намећу се као примарна потреба. Овај документ управо пружа практичну подршку свим носиоцима одговорности за остваривање права у образовном систему.

Потреба за настанком Индекса

Потреба за израдом оваквог инструмента произилази из закључака и резултата неколико истраживања спроведених у Србији последњих година, дугогодишњег искуства Ужичког центра за права детета и других организација на пољу образовања за права детета, као и препорука Комитета за права детета Републици Србији из 2008. и 2017. године. Ти подаци указују на следеће:

- да држава није успоставила механизме помоћу којих би обезбедила да се права детета ефикасно остварују у свим сферама, па тако ни у образовном систему;

- да чак и добра законска решења која се у Србији примењују последњих година дају релативно мале ефекте управо због изостанка даље подршке институцијама и појединцима који ту политику треба да спроводе у пракси;
- да наставници и други запослени у образовању и васпитању немају довољно знања и вештина о правима детета и не разумеју концепт права детета у довољној мери, те да им је потребна практична подршка за њихово суштинско разумевање и примену у пракси.

Израда документа који би на систематски и практичан начин појаснио које захтеве у погледу поштовања права детета Конвенција поставља пред носиоце одговорности у образовном систему намеће се као логично решење.

Коме је Индекс намењен?

Индекс је намењен свим актерима образовно-васпитног система. То значи да у процесу процене остварености стандарда права детета могу и треба да дају допринос сви појединци, групе и институције које у њему учествују. То укључује креаторе образовних политика, наставно особље, стручне службе, управу школе, инспекцијске службе, школске управе и просветне саветнике и саветнице, заводе и центре задужене за развој образовања, али и децу и родитеље.

Међутим, **носиоци** процеса процене остварености стандарда права детета могу бити само Министарство и школе. Важно је разликовати улогу носиоца од учесника процеса. Носиоци процеса су институције које доносе одлуку о започињању и вођењу процеса процене и имају одговорност за спровођење акционог плана након тога, док учесници процеса на различите начине учествују у процени остварености стандарда и касније имају појединачне улоге у реализацији активности планираних у циљу унапређења стања.

Индекс је примарно намењен за примену у основним школама у Србији, јер оне покривају период обавезног образовања. Министарство га примењује у погледу примене и испуњавања обавеза везаних за системске мере из Области 0. У највећем делу могуће га је применити и у средњим школама и вртићима. Имајући у виду да Индекс садржи норме и стандарде који произилазе из Конвенције о правима детета, па тако имају и јаче правно дејство од националних закона, уз мање корекције и/или дораде, Индекс може бити примењен и у образовним системима других држава уговорница, а нарочито оних чији су образовни системи слични овом у Србији.

Из чега се састоји Индекс?

Индекс се састоји из три дела.

Први, *Теоријски део*, даје основну теоретску поставку на којој је заснован концепт права детета, кратак преглед развоја идеје заштите права детета као посебне групе и образлаже потребу посматрања права детета у образовном систему.

Други део, под називом *Каталог индикатора остварености права детета*, представља централни део овог документа. Он даје појашњења свих стандарда које је потребно постићи у циљу пуног поштовања права детета и попис индикатора на основу којих се процењује оствареност датих стандарда. Аутори и стручни тим препознао је и систематизовао ове стандарде и индикаторе на основу:

- садржаја чланова Конвенције о правима детета;
- тумачења појединих права детета које је дао Комитет за права детета у својим Општим коментарима;
- препорука и праксе Комитета за права детета.

*Важно је нагласити да стандарди наведени у Индексу нису лична интерпретација садржаја чланова Конвенције од стране аутора. Њихов задатак је био да у одговарајућим документима препознају она права која се остварују **кроз** или **у** образовном систему, анализирају их, издвоје појединачне стандарде које је неопходно остварити и дефинишу индикаторе којима процењујемо оствареност сваког од њих.*

Стандарди и показатељи су разврстани у четири области:

Област 0. Системске мере за остваривање права детета у образовном систему – ова област укључује попис свих стандарда и системских мера које је потребно спровести на нивоу креатора образовних политика и доносиоца законског оквира који се односи на образовни систем. То укључује обавезе из чланова 4, 42, и 44. Конвенције, посматрано само у односу на образовно-васпитни систем. Такође, ова област садржи и мере које је неопходно применити на системском нивоу, а односе се на примену и поштовање четири основна принципа Конвенције. Одговорност за постизање стандарда и спровођење мера из ове области је на Министарству, Влади и Скупштини Републике Србије.

Област 1. Право на образовање и квалитет образовања – у овом делу дати су стандарди и индикатори који се односе на *права*

детета на образовање, квалитет образовања и заштиту деце од злостављања и насиља у образовном систему. Овде су обрађена права која дефинишу чланови 28, 29 и 19. Конвенције.

Област 2. Партиципација и грађанска и политичка права у образовном систему – у оквиру ове области обрађени су стандарди и показатељи остварености права детета која се дефинишу члановима 12-17. Конвенције о правима детета, у контексту образовног система. Она укључује питања слободе удруживања, изражавања мишљења, заштите приватности и друга права из корпуса грађанских и политичких права. Посебна пажња дата је једном од основних принципа Конвенције – *праву на учешће деце у процесу доношења одлука од њиховог интереса*.

Област 3. Право на заштиту од дискриминације у образовном систему – ова област третира још један принцип на коме се заснива Конвенција – *право на заштиту од свих облика дискриминације у образовању*, односно право гарантовано чланом 2. Конвенције.

Из сваког члана издвојене су **правне норме**, односно **стандарди**, а за њих су дефинисани **индикатори** на основу којих се врши процена остварености стандарда и којима се јасно дефинише жељено стање. За сваку област, члан и правну норму/стандард дат је уводник који садржи правну основу и теоријску поставку на којој се заснива дата област/члан или стандард.

Пример 1. Структура Каталога показатеља

Област 1. Право на образовање и квалитет образовања

Право: 1.1. Право на образовање

Правна норма / Стандард 1.1.2. образовање је обавезно и бесплатно.

Индикатор 1.1.2.1

Индикатор 1.1.2.2

Индикатор 1.1.2.3

У трећем делу Индекса налазе се *Инструменти за процену остварености стандарда права детета у образовном систему*. Ови инструменти, односно чек листе, дају исте стандарде и показатеље који су наведени у другом делу Индекса, али организоване према носиоцима одговорности за остваривање датих стандарда.

Чек листе су дате електронски на адреси <http://opd.org.rs/indikatori.html>.

Пример 2. Чек листа 1 – Носилац школа

Школа: _____

Датум: _____

Чланови тима који је вршио процену: _____

Област 1. Право на образовање и квалитет образовања					
Право: 1.1. Право на образовање					
Правна норма / Стандард 1.1.2. образовање је обавезно и бесплатно					
Индикатори	Стандард остварен			Извор сазнања	Напомена
	Да	Делимично	Не		
1.1.2.1.					
1.1.2.2.					
1.1.2.3.					
1.1.2.4.					
1.1.2.5.					
1.1.2.6.					

Како се Индекс користи?

Примена Индекса у пракси није компликован процес. У овом делу предложимо, на основу искустава које смо имали у досадашњем раду, основне кораке које је неопходно и пожељно применити како би ефекти примене били на највишем нивоу.

Процес процене остварености права детета може бити планиран у оквиру активности предвиђених Годишњим планом рада школе. Примена Индекса се може наћи и у развојном плану уколико школа процени да тај сегмент рада треба проценити или унапредити. Школе Индекс могу користити и у процесу самовредновања, посебно уколико планирају вредновање области Етос, Настава и учење и Подршка ученицима. Такође се Индекс, као додатни инструмент, може користити и у процесу екстерне евалуације.

Пре него што дефинишемо кораке у примени Индекса, важно је нагласити да процењивање стања и праћење остваривања права детета јесте поступак који превасходно треба да послужи онима који га спроводе како би могли да планирају и доносе одлуке којима се превазилазе идентификовани проблеми, односно да испуне своју улогу и одговорност за поштовање права детета. Он је првенствено у интересу детета, али истовремено и од великог интереса за Министарство и школе, али и све друге актере образовног система. Због тога поступак треба спровести одговорно и савесно, бити отворен за констатовање реалног стања, чак и онда када оно не изгледа најбоље.

Без обзира на то да ли је носилац овог процеса школа или Министарство, следећи кораци у том процесу су неопходни како би резултати и бенефит за све био остварен.

Корак 1 – Доношење одлуке о започињању процеса процене остварености права детета – формална одлука даје посебан значај овом процесу и показује опредељеност носилаца процеса да на систематски начин унапређују стање остварености права детета у оквиру својих надлежности.

Корак 2 – Одређивање тимова и припрема - прикупљање података о остварености права детета је посао који захтева изванредан степен ангажовања релативно великог броја особа које воде процес и које у њега укључујемо. Одређивање Тима за спровођење процеса процене је неопходно. Тим треба да уврсти представнике и представнице свих заинтересованих страна, укључује представнике деце и родитеља. Он доноси план рада, координира процесом процене, анализира добијене податке, сачињава извештај о процесу и дефинише Акциони план. Јасно дефинисане улоге у Тиму значајно ће допринети ефикасности спровођења процеса. Такође, важно је рећи да план спровођења овог процеса треба да има и временски оквир.

Корак 3 – Информисање свих учесника о процесу – важан корак пре почетка формалног прикупљања података представља пружање информација свим учесницима о овом процесу. Процена остварености стандарда треба да буде партиципативан процес у који су укључени сви: наставнице и наставници, управа школа, стручне службе, деца, родитељи (када су у питању школе); запослени у Министарству, инспекцијским службама, заводима и другим институцијама повезаним са образовним системом, посланици/це, министри/ке и други (када је у питању Министарство као носилац процеса). Разумевање важности процењивања остварености права детета и користи од овог процеса треба да буду освешћени код свих актера, а процес подржан уз њихово активно учешће.

Корак 4 – Прикупљање података за процену остварености стандарда – ово је фаза у којој, користећи се припремљеним чек листама, прикупљамо податке и информације на основу којих вршимо процену остварености стандарда. Носилац процеса (школа или Министарство) узима одговарајуће чек листе и попуњава их. Поред вредносне процене, чек листом смо предвидели и поље „Напомена“, у којем дајемо информације квалитативног типа, односно детаљније појашњавамо тренутно стање у односу на сваки појединачни показатељ. Овим смо пружили могућност да добијемо квалитативне податке који ће касније бити коришћени у процесу акционог планирања. Такође, у чек листама планирано је и поље „Извор сазнања“. Важно је дати информацију о томе од кога, из којег документа и/или на који начин смо дошли до информација на основу којих смо извршили процену остварености стандарда, односно сваког појединачног индикатора. На овај начин избегавамо субјективност при процени остварености стандарда онога ко процењује.

Попуњене чек листе се чувају у документацији носиоца процеса.

Корак 5 – Анализа добијених резултата и акционо планирање унапређења стања – након прикупљених података и попуњених чек листа, Тим за спровођење процеса анализира податке. Овде се са једнаком пажњом фокусирамо и на оне стандарде који су остварени и на оне који нису. Једнако је важно препознати које су околности и мере довеле до тога да имамо позитиван резултат, као и разлоге због којих неки од стандарда није остварен.

На основу анализе, Тим креира *Акциони план* који треба да садржи а) *мере којима подржавамо и даље унапређујемо позитивне аспекте* и б) *мере које треба да предузмемо да бисмо постигли стандарде који нису остварени*. Поред овога, Акциони план треба да има јасно дефинисане улоге, одговорности за спровођење и дефинисан временски оквир.

Корак 6 – Информисање актера о резултатима процеса – након прикупљених и анализираних података, неопходно је поделити

те информације са свима који су учествовали у процесу и који су заинтересовани. То укључује презентације резултата Наставничком већу, Савету родитеља, Ученичком парламенту, осталим запосленим у школама, школским управама – када је носилац процеса школа, односно одговарајућим институцијама и организацијама када је у питању Министарство.

Корак 7 – Спровођење Акционог плана – примена дефинисаног Акционог плана је логична активност након завршене процене. Спровођење плана такође треба да буде партиципативан процес, који поред запослених у школама или Министарству треба да укључи децу и родитеље. Ту се можемо ослонити на Ученички парламент и Савет родитеља, као законом дефинисане структуре и механизме учешћа деце и родитеља у животу школа.

Корак 8 – Поновна провера остварености стандарда – периодична провера стања је обавезан корак. Њиме меримо да ли је Акциони план дао резултате. Важно је напоменути да у поновном процесу изнова посматрамо све стандарде (и оне који су остварени и оне који нису били у претходном периоду) јер, као што смо рекли, права детета су динамична категорија. Као што неостварене стандарде можемо унапређивати нашим деловањем, тако и остварени стандарди могу регресирати, односно прећи у категорију неостварених. Поред овога, холистички приступ у остваривању права детета је незаобилазан.

I ТЕОРИЈСКИ ДЕО

Права детета: од заштите до признавања права

Дуг пут који је водио до признавања права детета у међународном праву, а пре свега до усвајања Конвенције о правима детета (Конвенција) 1989. године, пратиле су теоријске, стручне и политичке расправе о питањима положаја деце као посебне групе људи, којој нису довољни само заштита и пажња, већ им самим рођењем припадају сва људска права. И пре усвајања Конвенције није било спорно да детету, као посебно осетљивом бићу, а самим тим и детињству, припадају посебна заштита и нега. Међутим, сматрало се да се у сусрет захтевима детињства излази најбоље тако што се подстиче добротинство и ствара осећање солидарности, како у друштву, тако и на нивоу држава. Питања везана за децу, њихову добробит и развој, разматрана су дуго у контексту породице и увек из угла заштите. Са становишта људских права, сматрало се да је дете заштићено важећим међународним и унутрашњим правом. Идеја признавања посебних права детету, као и промена односа према предмету тих права, почела је да се уобличава тек после Другог светског рата и цео процес је крунисан усвајањем Конвенције о правима детета. Ступање Конвенције на снагу означило је нову фазу у којој су се државе обавезале да одредбе тог уговора спроводе у дело.

То значи да поштовање права детета није више ствар добре воље државе, већ да је она у обавези да сваком детету под својом јурисдикцијом омогући остваривање сваког права из Конвенције.

Конвенција о правима детета

Током процеса стварања Конвенције, посебно спорна питања била су она која су иначе везана за аутономију личности детета и несметано остваривање групе оних права која су у већ постојећим међународним уговорима била сврстана под грађанска и политичка права. Најжешћи критичари су сматрали да би признавање грађанских и политичких права детету срушило темеље на којима почивају породица и друштво. Постојао је велики страх од угрожавања ауторитета родитеља и одраслих уопште, заснован на неоснованом поверењу у вековима одржаван ауторитарни и патерналистички однос према деци. С друге стране, либерално оријентисани аутори, пре свега налазећи упориште у сазнањима које је нудила психологија, сматрали су да су деца од рођења људска бића која имају право на поступање

уз пуно уважавање достојанства и уздржавање од повређивања емоционалног, духовног и физичког интегритета. Они су доказивали да само дете које се развија уз поштовање личности и интегритета и васпитава у духу толеранције и мира може да израсте у зрелу особу пуну самопоуздања и постане користан члан друштва. То се посебно односи на права девојчица које су пролазиле и пролазе другачију социјализацију од дечака, што у одраслом добу значајно утиче на тежи положај жена у заједници.

Конвенција о правима детета је у свом каталогу права понудила компромис између оваква два схватања, што је потпуно разумљиво имајући у виду огромну културну различитост држава које су учествовале у процесу уобличавања одредаба тог међународног уговора. Током година, Конвенција је постала универзално ратификован међународни уговор². Уз Конвенцију су 2000. године усвојена два опциона протокола, а затим и трећи 2011, чиме су унапређене и прецизиране неке области које су биле недовољно заступљене у Конвенцији и омогућен поступак подношења индивидуалних представки³. Универзално прихватање Конвенције и брза ратификација прва два Опциона протокола резултат су великих напора држава, међународних организација и цивилног друштва да се признају и реализују права сваког детета.

Самим усвајањем Конвенције учињен је велики помак у дефинисању и признавању права детета. Сва дотад призната људска права призната су деци овим међународним уговором. Поред тога, Конвенција је признала и нека нова права, пре свега право детета на уважавање мишљења, што је корак даље у односу на право на изражавање и подразумева низ права на учешће у друштвеном животу, систему образовања, здравства, али и у судским и административним поступцима који се тичу деце. Такође је признато право детета жртве насиља или експлоатације на опоравак и реинтеграцију у друштво, што је била потпуна новина. Конвенција по први пут као основ за дискриминацију наводи инвалидитет детета, што је у приличној мери помогло процесу усвајања Конвенције о правима особа са инвалидитетом. Важно је напоменути и да Конвенција по први пут идентификује невладине организације као партнере у остваривању неког међународног уговора о људским правима.

Државе које су ратификовале Конвенцију, као што је напред наглашено, обавезне су да спроводе њене одредбе. Убрзан процес ратификације и скоро универзална прихваћеност само неколико година након њеног усвајања били су зачуђујући и створио дилему у вези са стварном спремношћу и способношћу држава да обезбеде споро-

² Конвенцију су ратификовале 196 државе, а САД су је потписале.

³ Опциони протокол уз Конвенцију о правима детета о учешћу деце у оружаним сукобима, Опциони протокол уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији и Опциони протокол о процедурама за представке. За све информације погледати <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/>

вођење Конвенције. Неколико година након ступања на снагу Конвенције нису се десиле велике промене - права детета и даље су била кршена у државама које су је ратификовале и било је очигледно да, имајући у виду бројне различитости, као и објективне тешкоће, није реално очекивати некакав другачији резултат. Због тога се Комитет за права детета, надзорно тело овог међународног уговора, определио да охрабри државе **да предузму мере на унапређењу права** детета пре него да очекује њихово моментално и пуно уживање.

При разматрању постигнутих резултата након ступања на снагу Конвенције, потребно је имати у виду да је међународно право у домену права детета још у раној развојној фази. Спровођење неког међународног уговора, баш као и домаћег закона, зависи од низа околности, а пре свега од система који то треба да омогући. Када су у питању права посебно осетљивих група људи, утицај на остваривање права имају и ставови, пре свега предрасуде и стереотипи. Жене, особе са инвалидитетом, припадници мањинских група, избеглице, деца, сви се они перманентно суочавају са, у основи, дискриминаторским ставовима да им је потребно помоћи, заштитити их или их „контролисати“. Још увек на нивоу политике преовлађује став да се неком ко је осетљив нешто чини из милосрђа, а изостаје свест о потреби спровођења норме која обавезује државе уговорнице да омогуће остваривања права или пак да се уздржавају од кршења. Довољно је погледати извештаје држава уговорница о спровођењу Конвенције да би се стекао увид у још непревазиђене проблеме везане за разумевање природе људских права и обавеза везаних за остваривање истих⁴. Овакво неразумевање је, између осталог, последица сталних критика система људских права, неверица у односу на могућност остваривања појединих права (пре свега економских, социјалних и културних), као и широко распрострањеног уверења да уживање људских права, укључујући права детета неће резултирати ничим до рушењем основних темеља друштва и чак угрожавањем безбедности целе државе.

Постигнути резултати

И поред изазова у остваривању Конвенције о правима детета, учињен је видан напредак. Период примене Конвенције није дуг, али су резултати видљиви. Успех Конвенције у великој је вези са синергијом у систему људских права. Конвенција је усвојена када је систем људских права већ био доста развијен, дакле, њена реализација је имала много користи од постојећег система на међународном и на нивоу држава. Поред тога, Конвенција је утицала на даљи развој **међународног права**; на низ важних међународних процеса, као што су светски

⁴ Сви извештаји држава уговорница Конвенције могу да се нађу на <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/sessions.htm>

конгреси, самити и други политички састанци на високом нивоу на којима су донете значајне политичке одлуке везане за права детета. Конвенција је дала подстицај великом развоју и активности цивилног друштва које игра суштински важну улогу у остваривању права детета. Међутим, оно што је свакако најважније, захваљујући Конвенцији у свим државама уговорницама учињен је неки напредак у увођењу мера за остваривање права детета.

Недовољно јасне одредбе о појединим правима детета или оне које су превише општег карактера су прецизиране и кроз рад надзорних тела успостављених међународним уговорима. Комитет за права детета је до сада усвојио двадесет три општа коментара који тумаче одређене одредбе Конвенције. Бројни општи коментари других уговорних тела се у целини или делимично односе на права детета. Општи коментари нису правно обавезујући за државе, али представљају ауторитет у одређеној области. Захваљујући њима, државе, стручњаци, родитељи и сама деца имају својеврсно упутство за разраду, боље разумевање и стварање услова за пуну реализацију права.

На основу Конвенције, Комитет за права детета је покренуо серију важних међународних активности у области права детета, као што су, на пример, две значајне студије о утицају оружаних сукоба на децу и о насиљу над децом. Студије су утицале на друге међународне процесе, како универзалне, тако и регионалне.

Ипак, највећи резултати су приметни на националном нивоу у странама уговорницама Конвенције. Комитет за права детета је истакао и потврдио у свом Општем коментару бр. 5⁵, сет свеобухватних мера које свака држава треба да уведе да би та права постала реалност за децу. Те мере су познате као Опште мере за имплементацију Конвенције. Комитет процењује учинак држава у примени Конвенције на основу спровођења ових мера. Гледајући извештаје држава о спровођењу Конвенције и кроз препоруке које им даје Комитет за права детета, може се закључити да су неки резултати изванредни⁶. Скоро све државе чланице Конвенције су промениле своје законе да би их прилагодиле Конвенцији. Према неким изворима, многе државе су инкорпорирале Конвенцију у своје законодавство. Исто тако, у многим државама су уставне реформе искоришћене да би се унеле посебне одредбе о деци⁷.

Поред наведених мера везаних за реформу законодавства, скоро све чланице Конвенције су направиле свеобухватне или посебне националне планове и стратегије, као и координационе механизме у области права детета. Многе државе су успеле да учине видљивим своје

5 General Comment No. 5 (2003): *General measures of implementation for the Convention on the Rights of the Child (Articles 4, 42 and 44(6))*, CRC/GC/2003/5, 2003.

6 <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/sessions.htm>

7 UNICEF Innocenti Research Centre: *Law Reform and Implementation of the Convention on the Rights of the Child*, Firenca, 200, стр.. 13-16.

буџетске алокације за децу. Све већи број земаља има неки вид независног мониторинг механизма који укључује децу. До 2006. године појава институција за права детета, као што су заштитници људских права (омбудсмани, комесари), најбржа је у Европи, где у већини земаља постоји неки вид законски заснованог независног заштитника права детета⁸.

Организације цивилног друштва које се посебно баве правима детета развиле су се широм света и спроводе разне активности, укључујући преузимање неких услуга које иначе пружају државе. Такође, све је више стручњака са већим потенцијалом који се залажу и лобирају за остваривање људских и права детета.

На све ово, може се дискутовати у којој мери је Конвенција сама или заједно са другим међународноправним документима и процесима допринела укупно већој видљивости деце у међународним и националним плановима и политикама. То се нарочито односи на акутна питања насиља над децом, здравља деце и образовања.

Општи фактори, тешкоће и изазови за спровођење Конвенције

За права детета изазов лежи у остваривању тих права. Другим речима, задатак је да се конструише систем за заштиту који би обезбедио да се права детета уживају у што је могуће већој мери. Међутим, остваривање права је уско повезано са социјалним, економским и политичким реалностима, на међународном и на домаћем плану. Животи милиона деце су погођени сиромаштвом, маргинализацијом, издвојеношћу и експлоатацијом. Јаз између богатих и сиромашних не само да се не сужава, већ постоји опасност да се због глобалне економске кризе продуби. Да би се на одговарајући начин третирале последице кризе на најрањивијој деци, потребно је остварити много бољу синергију између међународних организација и влада.

Права детета треба да се остварују и када су деца, њихови животи, опстанак и развој изложени већем ризику. Оружани сукоби, тероризам и криминал, укључујући организовани криминал, озбиљно угрожавају сваке године животе милиона деце, представљају претње по мир и просперитет и много више погађају децу у сиромашним земљама. Промена карактера оружаних сукоба и њихов преовлађујући ефекат на цивиле већ су узели данак на децу у виду њиховог укључивања у ове сукобе, између осталог и као деце војника⁹. Унутрашњи конфликти, укључујући политичку нестабилност и друге кризе у мо-

⁸ <http://crin.org/enoc/members/index.asp>

⁹ Santos Pais, Marta (2007) : *The Challenges of the Implementation of the CRC*, in: Zermatten, J, Connors, J. and Panayotitis, A: *18 Candles – The Convention on the Rights of the Child Reaches Majority*, Institut International des Droits des Enfant and FDFA Switzerland, p. 103.

дерно доба су бројнији од међународних конфликта. Политичка нестабилност, честе промене влада и персоналне промене унутар њих сувише често ометају напоре за имплементацију права детета.

Природне катастрофе, еколошка деградација или лоша инфраструктура су додатни отежавајући фактори за државе у спровођењу Конвенције. Превенција, рано упозоравање и брза реакција кључни су за безбедност и преживљавање деце у таквим околностима.

Ипак, сви ови фактори су још израженији у сиромашним срединама, без обзира на то да ли се ради о економски развијеним или неразвијеним државама. Деградација у урбаним и руралним срединама, загађење и глобално отопљавање већ имају негативне последице на живот деце и расте забринутост око тога да ли се могу заштитити права деце у таквим екстремним ситуацијама. Коначно, али не мање важно, фактори који утичу на дискриминацију морају да се узму у обзир. Наиме, милиони деце су и даље стигматизовани само зато што су млади, етнички различити, припадају домородачким групама, имају неки облик инвалидитета или су болесни, као и из многих других разлога. Предрасуде воде насиљу, а насиље ствара нове предрасуде. Деца жртве не уживају довољну заштиту и системи који треба да омогуће и унапреде њихову реинтеграцију и опоравак нису развијени у највећем броју држава уговорница.

ИИако је много тога учињено да права детета постану стварност за свако дете, чини се да је дуг пут до њиховог пуног остваривања. Конвенција је уговор широког опсега, који додирује све аспекте живота детета. То још више отежава спровођење овог међународног уговора. Тешко је направити глобалну евалуацију утицаја Конвенције, а још теже пружити сет решења која ће на сваком месту бити делотворна. Међутим, могуће је да се идентификују две група изазова: једна која се односи на опште мере за имплементацију и друга - која се тиче посебних права детета. Од посебних, како на међународном, тако и на домаћем плану, треба издвојити остваривање права везаних за *сигурност* и *рањивост* деце. Резултати до којих се дошло током израде студије УН о насиљу били су поражавајући јер је утврђено да се насиље над децом врши у свим земљама света и у свим друштвеним срединама, независно од економске развијености или нивоа демократије у друштву¹⁰. Поред тога, већа пажња треба да се усмери на *дечју партиципацију* и *једнакост*. Мада су предмет различитих одредаба Конвенције, ове две категорије су недељиве. Конвенција говори о правном и социјалном статусу деце која нису у пуној мери аутономна од одраслих, али имају своја права. Одсуство аутономности је последица широко присутне погрешне перцепције да деца немају способност да траже или чак да уживају права из простог разлога што су друкчија - што нису одрасли. Велики је изазов да се постигне напредак на овом плану, управо зато што је ово област где се води

¹⁰ [Http://www.violencestudy.org](http://www.violencestudy.org)

одлучујућа битка за промену опресивног менталитета, штетних традиција и погрешних перцепција.

Трећа област је *здравље деце*. Она обухвата право на здравље и здравствену заштиту. Поред бројних проблема у приступу здравственим службама, успостављању ефикасног система здравствене заштите деце, уочени су огромни пропусти у препознавању и решавању проблема адолесцената. На њих се чешће гледа као на извор проблема него као на оне који ће решавати проблеме у срединама у којима живе. Због тога се они занемарују, посебно психолошки. У већини земаља су потпуно неадекватне информације које адолесценти добијају о свом здрављу, здравом животу и здравим навикама, штетним супстанцама и друштвеним ризицима. Запањујући број деце у скоро свим земљама света је изложен ризику да проба или трајно ужива опојне дроге, користи дуван у разним облицима или редовно конзумира алкохолна пића. Велики број деце има озбиљне психичке сметње због околности под којима се школује, сиромаштва у коме живе или због насиља које су претрпели; несразмеран број здравствених и психолошких служби није у стању да одговори на такве проблеме. Најзад, али не најмање важна је област *образовања*, која је и посебан предмет ове публикације.

Права детета и образовање

Два члана Конвенције о правима детета су посвећена образовању: члан 28, који се бави обавезом држава да предузму све активности којима ће постићи циљеве образовања и члан 29, у коме се дефинишу ти циљеви. Конвенција о правима детета је универзално ратификована, те се може закључити да су се све државе обавезале да ће спроводити одредбе из ова два члана. Међутим, иако је право на образовање универзално признато, начин на који се одредбе ових чланова тумаче на националном нивоу значајно се разликује. Комитет за економска, социјална и културна права и Комитета за права детета, надзорна тела успостављена овим међународним уговорима, усвојили су по један општи коментар којим тумаче права у вези са образовањем из CESCR и CRC.¹¹

У прелиминарном извештају Комисији за људска права, Специјални извештај о праву на образовање поставља четири основна услова које школе треба да испуне, одређујући и сам садржај тих услова: расположивост, доступност, прихватљивост и прилагодљивост¹². Без остваривања тих услова, право на образовање остаје мртво слово

11 UN Doc E/C.12/1999/10 i UN Doc CRC/GC/2001/1

12 UN Doc E/CN.4/1999/49, Para 50. Ови услови су на енглеском језику означени као: *availability, accessibility, acceptability, adaptability*. У тражењу најбољег превода, није довољно поћи од самог значења речи, већ од садржаја четири услова које је први Извештај Катарина Томашевски формулисала.

на папиру, а државе пропуштају прилику да се развијају. По свом садржају, ова четири услова се у потпуности надовезују на став Комитета за права детета, који право на образовање уско повезује са спровођењем општих принципа формулисаних у Конвенцији: забране дискриминације, уважавања најбољих интереса детета, остваривања права на живот, опстанак и развој и уважавање мишљења детета (право на партиципацију)¹³.

У погледу начина испуњења услова, државе су у обавези да формулишу и спроведу низ мера и то у разумним роковима. У Конвенцији се потврђују стандарди међународног права о постепеној реализацији економских, социјалних и културних права, што се односи и на право на образовање (члан 4). Наравно, питање тумачења термина „постепено“ није у потпуности препуштено (само) вољи држава, те се каже да пуна реализација одговарајућих права може да се остварује постепено, али да се кораци ка том циљу морају предузимати у разумно кратком року¹⁴. Мере које државе треба да предузму да би испуниле услове расположивости, доступности, прихватљивости и прилагодљивости су, пре свега, оне општег карактера, а затим оне које су специфичне за сваки од услова.

Опште мере за спровођење права детета, укључујући права из образовања, дефинисане су у Општем коментару Комитета за права детета и то су, укратко:

- а) омогућавање судске заштите права из образовања;
- б) унапређење постојећих закона и других прописа и њихово потпуно усклађивање с међународним правом;
- в) успостављање одговарајућег (државног и независног) система мониторинга над спровођењем права из образовања;
- г) спровођење истраживања и вођење прецизних података и статистике у систему образовања;
- д) сарадња са цивилним друштвом и независним институцијама за заштиту људских права;
- ђ) континуирано образовање свих учесника (учитељи/це, наставници/це, професори/ке виших школа и факултета, просветни саветници/це, аутори/ке школских програма, административно особље у школама, службеници/це у органима јавне власти који се баве образовањем) о људским правима, правима детета, развоју курикулума и методама рада са децом, као и ширење информација и обезбеђивање материјала потребног, пре свега, за прихватљивост и прилагодљивост

¹³ Општи коментар Комитета за права детета, бр.1, Para. 6. GENERAL COMMENT NO. 1 (2001), ARTICLE 29 (1): THE AIMS OF EDUCATION; CRC/GC/2001/1, 2001.

<http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm>

¹⁴ UN Doc CRC/C/15/ADD.224, параграф 7 и UN Doc CRC/C/15/Add.269, параграф 19. За више примера погледати: <http://www.universalhumanrightsindex.org>

вост образовања (укључивање деце, родитеља и јавности и промена свести у односу на циљеве образовања и вредности које треба да се промовишу);

е) ефикасна координација на нивоу Владе (потребна је фактичка моћ, а не само саветодавна);

ж) обезбеђивање средстава за образовање, и

з) учешће у међународној сарадњи у области образовања¹⁵.

Мере описане у Општем коментару бр. 5 су шире од наведених и свакако је битно да се сви који се баве образовањем у држави детаљно упознају са садржајем тог документа.

Права детета и образовање у Србији

Деца чине нешто више од петине популације у Србији. Заштита и промоција права детета требало би да буду приоритет у нашој земљи, будући да су приоритет у Европској унији и њеним институцијама. Европска Повеља о људским правима посебном одредбом (члан 24) признаје права детета. Србија је страна уговорница Конвенције о правима детета, чиме је обавезна да одредбе тог уговора спроводи у дело.

Оно на шта указује постојеће стање јесте чињеница да и даље нема разумевања потребе за ефективном координацијом и управљањем активностима у области права детета. Једино координационо тело за права детета на нивоу Владе – Савет за права детета, није довољно активно, тако да не постоји ефикасан механизам за координацију активности у области права детета. Нису донете Измене и допуне Националног плана акције за децу за период 2010-2015. године, па је општа оцена, као и претходних година, да се остваривању стратешких планова и планова акције најчешће не приступа као инструменту развоја. Овакав развој ситуације процењује се као велики корак уназад у остваривању права детета јер је постојање јасног плана развоја један од основних предуслова константног унапређења права детета. Буџет и даље није довољно транспарентан у односу на видљивост алокација које су намењене побољшању положаја деце, нити су повећана буџетска издвајања за децу.

У последњем извештају Србије Комитету за права детета дат је посебан осврт на стање права детета у образовању. Тај извештај, као и допунски (алтернативни) извештај НВО коалиције послужио је Комитету као основ за формулисање низа препорука. Ево шта је Комитет препоручио у вези права детета у образовању у Србији¹⁶: Да држава:

- спроведе свеобухватну процену буџетских потреба за децу и издвоји одговарајућа буџетска средства, повећа буџетска средства издвојена

¹⁵ UN Doc CRC/GC/2003/5, 2003.

¹⁶ UN Doc CRC/C/SRB/CO/2-3, 2017

за друштvene секторе, посебно у областима образовања и социјалне помоћи, као и да се позабави дебалансима на основу показатеља који се односе на права детета.

- ојача своје напоре да обезбеди адекватну и систематску обуку, односно сензибилизацију, у вези са правима детета, професионалним групама које раде са децом и за децу, као што су посланици Народне скупштине, судије, адвокати, здравствени радници, наставници, директори школа, професори универзитета, социјални радници, медијски професионалци и други;

- обрати посебну пажњу на систематско укључивање наставе о принципима и одредбама Конвенције на свим нивоима наставног плана и програма;

- пружи посебну пажњу учешћу деце у ширењу информација о њиховим правима;

- настави са јачањем својих напора на подизању свести о Конвенцији у целој земљи, у блиској сарадњи са невладиним организацијама (НВО) и другим заинтересованим странама, а обрађујући посебну пажњу на удаљена и рурална подручја и децу из мањинских група;

- осигура потпуну примену релевантних постојећих закона о забрани дискриминације, укључујући и јачање јавних едукативних кампања које се баве негативним друштвеним ставовима према ромској деци, деци са сметњама у развоју, деци припадницима мањина, деци избеглицама и тражиоцима азила, деци мигрантима, деци која живе и раде на улици, ЛГБТ деци и деци са ХИВОМ/АИДСОМ;

- осигура да деца која живе у руралним подручјима имају приступ квалитетном образовању, адекватној здравственој заштити и становању;

- Комитет подстиче државу потписницу да осигура да се ставовима деце посвети дужна пажња, у породици, у школама, у судовима и у свим релевантним административним и другим поступцима у вези са њима кроз, између осталог, усвајање одговарајућих закона, обуку стручњака, успостављање специфичних активности у школама и опште подизање свести.

- осигура успостављање превентивних механизма за заштиту деце са интелектуалним и другим психосоцијалним оштећењима од било које врсте физичког или сексуалног насиља и да успостави обавезне обуке о насиљу над децом за све релевантне стручњаке;

- ојача националне програме за решавање проблема насиља у школама уз подршку Министарства просвете и агенција за обуку наставника, како би се успоставили стандарди, саветовање и стручна провера насиља у школама и да обезбеди обуку, укључујући и ону за родитеље, о ризицима насиља (на интернету);

- ојача напоре на промовисању инклузивног образовања за сву децу, нарочито за најугроженију децу, као и да осигура да је адекватна људска, финансијска и техничка подршка доступна у спровођењу одредаба наведених у Закону о основама система образовања и васпитања;

- обезбеди свој деци са сметњама у развоју право на инклузивно образовање у редовним школама, независно од сагласности родитеља, као и да обучи и именује специјализоване наставнике и стручњаке у интегрисаним одељењима који пружају индивидуалну подршку и дужну пажњу деци са сметњама у развоју, и да реши проблем мања логопеда и квалификованих стручњака за децу са менталним и психосоцијалним сметњама;

- даље ојача напоре на побољшању приступа квалитетном образовању у руралним срединама и у малим градовима, укључујући приступ предшколском, средњем и високом образовању, нарочито за угрожене групе;

- олакша учешће и укључивање ромске деце у образовање на свим нивоима и подигне свест међу наставницима и члановима особља о психолошким и педагошким саветовалиштима о култури Рома;

- развије програме, као и праћење и евалуацију таквих програма, за смањење стопе напуштања школе;

- успостави законске одредбе за регулисање система за пружање додатне подршке ученицима у образовном процесу, као и да обезбеди довољан број стручњака доступан за решавање индивидуалних потреба ученика; и

- осигура једнак приступ за сву децу, посебно из осетљивих група, програмима раног образовања, без обзира на статус запослености њихових родитеља и да обезбеди неопходна средства како би се осигурало да су предшколске и школске установе адекватне и да је обезбеђена одговарајућа обука за наставнике и сараднике у настави.

Ове опсервације и препоруке су одлична листа за проверавање, иако су, пре свега, налози за спровођење.

На нивоу међународног права и међународне политичке сарадње постоји одговор на питања *шта* (циљеви образовања) и *како* (процес ка остваривању циљева). Очигледно је да државе не могу да се позивају на немогућност дефинисања циљева образовања и на недостатак вештина да идентификују мере за остваривање тих циљева. Универзални циљ постоји, а како ће се државе носити са специфичним циљевима, на њима је да одлуче. Због тога делује нејасно зашто је, на пример, у Србији или некој другој држави толико тешко креирати и спровести суштинску реформу образовања. За Србију се може

рећи да је направила важне кораке у законодавној реформи. Међутим, процес спровођења реформе образовања је спорији од темпа развоја друштва и од промена које захтевају стално прилагођавање. Разлози су бројни, али се пре свега могу приписати недостатку политичке воље, недостатку визије, а на крају крајева и оглушавању о међународне обавезе које је Србија прихватила. Због тога нису изнемајујуће наведене опсервације и препоруке.

Зашто је све речено важно и како даље?

Зашто је посебно важно да посматрамо остваривање права детета у образовно-васпитном систему? Пре свега, зато што готово сва деца прођу кроз систем образовања током детињства и проводе велики део детињства у њему. Образовни систем је једна од средина у којој нека деца проводе више времена него у сопственој породици. Осим тога, образовни систем има за циљ остваривање васпитне улоге, некад пресудније него што је она коју родитељи и породица играју. Због обавезности, кроз овај систем прођу сва деца, или највећи број њих, тако да он утиче током дужег периода на скоро сву децу у некој држави. Зато је од суштинског значаја да се образовни систем базира на беспрекорном поштовању права детета.

Када образовни систем посматрамо у односу на Конвенцију о правима детета, можемо препознати најмање четири основне функције које он има:

- образовни систем кроз своју основну делатност образовања и васпитања деце има највећу одговорност за развој деце и тиме је у **директној функцији остваривања два специфична права детета** дефинисана члановима 28. и 29. Конвенције – права на образовање и права на одговарајући квалитет образовања.

- уважавајући чињеницу да сва деца пролазе кроз овај систем, у њему проводе велики део свог детињства и у њему остварују интензивне односе са својим вршњацима и одраслима запосленим у образовном систему, пред образовни систем се природно поставља захтев за беспрекорним поштовањем свих права детета. Из овог захтева произилази и **одговорност тог система да буде организован тако да сва права детета буду поштована у свим ситуацијама**. Због овакве природе образовног система, његова улога у остваривању права детета значајно се повећава и превазилази само одговорност за обезбеђивање права из чланова 28. и 29, већ и у том процесу обезбеди и поштовање свих других права и принципа прокламованих Конвенцијом.

- поред већ наведеног, образовни систем има још једну важну улогу у односу на права детета и обавезе држава уговорница Конвенције. Опет наглашавајући природу и препознајући ресурсе овог система, Комитет

препознаје **образовни систем као један од кључних и најефикаснијих за упознавање деце са њиховим правима, ширење информација о правима детета и подизању свести о важности поштовања права детета у целом друштву**, што је једна од системских мера за остваривање права детета дефинисана чланом 4. Конвенције. Овим је пред образовни систем стављена још једна веома важна улога и одговорност у општем процесу остваривања права детета у једној држави.

- на крају, једна од основних претпоставки пуног остваривања и поштовања права детета је да деца, поред тога што уче о својим правима, имају прилику и да их практикују. Образовни систем је идеалан полигон за практичну примену права детета. Остварујући интензивне односе са својим вршњацима и одраслима, деца у образовном систему имају прилику да у пракси развијају вештине којима сама доприносе поштовању права детета и припремају се за улогу активног грађанина/ке у демократском друштву. Ово се посебно односи на развијање толерантног односа према различитостима, мирно решавање сукоба, практиковање права из корпуса грађанских и политичких права, а нарочито права на партиципацију. Међутим, овај потенцијал образовног система може бити искоришћен само уколико је организован тако да су сви његови актери упознати и примењују права детета у пракси, а правила и процедуре које у њему важе уважавају основне принципе на којима се заснивају права детета. У супротном, образовни систем лако постаје полигон за систематско и масовно кршење права детета. Сходно овоме, произилази још једна **улога образовног система, а то је да обезбеди услове за практичну примену права детета.**

На основу ове четири улоге које образовни систем има у односу на обавезе које произилазе из Конвенције, можемо закључити да је он један од кључних система кроз који држава обезбеђује права детета. Ниједан систем основан и вођен од стране државе нема толико улога у процесу остваривања права детета. Он је препознат и као механизам кроз који се директно обезбеђују права на образовање и квалитет образовања, механизам кроз који се поштују сва друга права детета, али и ресурс за практиковање и промоцију права детета у целом друштву. Међутим, велики број улога и функција пред њега ставља и велики број одговорности. Те одговорности на различите начине леже на свим актерима повезаним са образовњем, од креатора образовних политика, институтција које образују просветни кадар, преко менаџмента образовних институција, просветних саветника, стручних служби, па све до васпитача, учитеља и наставника.

Због такве комплексне улоге и позиције неспорно се намеће потреба за подизањем капацитета овог система и његово максимално ангажовање у процесу укупног подизања стања права детета у целом друштву, али и детаљно праћење остваривања права детета у њему. Ово су и били кључни разлози за израду овог документа.

II КАТАЛОГ ПОКАЗАТЕЉА ОСТВАРЕНОСТИ ПРАВА ДЕТЕТА

Област 0. Системске мере за остваривање права детета у образовно-васпитном систему

0.1. Право: Системске мере примене Конвенције о правима детета у образовном систему су дефинисане и спроводе се – Контекст члана 4.

Ратификацијом Конвенције о правима детета, Република Србија је преузела међународне обавезе у области права детета, као и обавезу остваривања, промоције и заштите права детета. Поред ове опште обавезе држава уговорница, Конвенција је предвидела и обавезу држава да предузму све потребне законодавне, административне и остале мере за остваривање права признатих Конвенцијом. Ове конкретне обавезе проистичу из члана 4. Конвенције и називају се Опште мере за спровођење Конвенције. Комитет за права детета је у свом Општем коментару за права детета разрадио обавезе државе из члана 4:

- да су међународни стандарди примењиви;
- да је Конвенција део домаћег законодавства – усклађеност закона;
- да постоји свеобухватни национални план акције за децу;
- да постоји државна координација и мониторинг права детета;
- да постоји независни мониторинг стања права детета;
- да постоје буџет и буџетске алокације за децу;
- да постоје класификовани подаци и статистика;
- да укључи невладине организације у процес остваривања права детета и дефинише њихов статус;
- да ради на перманентној дисеминацији информација о правима детета, организује тренинге за подизање свести о важности ових права;
- да тражи и нуди међународну сарадњу у процесу остваривања права детета

Када ове обавезе ставимо у контекст образовно-васпитног система Србије и права на образовање дефинисаних члановима 28. и 29. Конвенције, можемо препознати следеће мере и задатке које је Србија дужна да предузме на системском нивоу у циљу пуног остваривања права детета на образовање и поштовање његових/ њених права у образовном систему.

0.1.1. Правна норма/стандард: Постоје адекватни системски и законски оквири у области образовања и васпитања којима се обезбеђује ефикасна и безбедна организација образовно-васпитног процеса у којем се поштују одредбе Конвенције о правима детета.

Члан 28. Конвенције већ у првом ставу намеће обавезу држави да развије и одржава образовно-васпитни систем како би обезбедила образовање за сву децу на различитим нивоима, развије системски оквир за образовно-васпитни процес, дефинише и развије мрежу школа и обезбеди основне услове за одвијање процеса образовања и васпитања.

Индикатори

0.1.1.1.	Постоји законска дефиниција образовања.
0.1.1.2.	Дефинисани су нивои образовања.
0.1.1.3.	Дефинисано је обавезно образовање.
0.1.1.4.	Основно образовање је обавезно.
0.1.1.5.	Средње образовање је обавезно.
0.1.1.6.	Сви актери образовно-васпитног система имају јасно дефинисане улоге, надлежности и одговорности.
0.1.1.7.	Обавезно образовање је доступно свој деци. Дефинисана је мрежа школа која одговара потребама деце.
0.1.1.8.	Држава обезбеђује финансијска и друга средства којима се обезбеђује редовно и довољно финансирање плата запослених у образовању и васпитању, изградњи школа, набавци школске опреме, учила, одржавању и функционисању школа и образовних институција.
0.1.1.9.	Донети су прописи којима се уређују минимални стандарди које свака образовно-васпитна установа мора да испуни у погледу простора, опреме, дидактичких средстава и кадра.
0.1.1.10.	Сваки вид злостављања деце у образовно-васпитном систему законом је забрањен.
0.1.1.11.	Физичко кажњавање деце у образовно-васпитном систему забрањено је законом.
0.1.1.12.	Сваки облик насиља над децом у образовно-васпитном систему је забрањен законом.
0.1.1.13.	Сваки понижавајући облик казне према деци у васпитно-образовним установама је забрањен законом.

0.1.1.14.	Псовање, називање погрдним именима и други облици емоционалног насиља над децом, као и други облици понашања према детету којима се вређа углед, част и достојанство детета у васпитно-образовним установама забрањени су законом.
0.1.1.15.	За кршење закона у погледу тачака 0.1.1.10 – 0.1.1.14. законом је прописана одговарајућа санкција.
0.1.1.16.	Сви запослени у образовно-васпитном систему су законом обавезани да пријаве сваки облик злостављања, занемаривања и насиља над децом уколико имају такве информације или уколико су били сведоци, без обзира на то да ли је насиље настало у школи или другде.
0.1.1.17.	За поступање супротно од 0.1.1.16. законом је прописана одговарајућа санкција.
0.1.1.18.	Подстицање, нереаговање, прикривање, заташкавање, толерисање и релативизација случаја насиља над децом у образовно-васпитном систему законом су забрањени.
0.1.1.19.	За поступање супротно од 0.1.1.18. законом је прописана одговарајућа санкција.
0.1.1.20.	Постоји тело (одељење) које је задужено за редовно праћење усклађености домаћег законодавства са Конвенцијом и другим међународним стандардима у области образовања и васпитања.
0.1.1.21.	Држава сарађује са невладиним организацијама и стручним установама у праћењу усклађености националних прописа са међународним правом.
0.1.2. Правна норма/стандард: Образовање је обавезно и бесплатно	
Конвенција захтева бесплатно обавезно образовање, што подразумева обавезу државе да предузме мере којима ће учинити образовање бесплатним за сву децу. Бесплатно образовање не подразумева само бесплатан упис у школу и неплаћање школарине. Тако, Комитет указује на то да је обавеза државе да обезбеди бесплатно образовање, које обухвата и обавезу обезбеђивања бесплатних уџбеника и свих других трошкова образовања. Када је у питању основно образовање, државе нису дужне само да га учине бесплатним, већ и обавезним. Концепти бесплатног и обавезног образовања су међусобно условљени и зависни, па тако Комитет истиче да образовање које је обавезно мора бити и бесплатно.	

Индикатори:	
0.1.2.1.	Држава гарантује бесплатност обавезног образовања свој деци.
0.1.2.2.	Деца добијају све књиге неопходне за наставу без накнаде, на свим обавезним нивоима образовања.
0.1.2.3.	Деца добијају свеске, торбе, радне свеске, вежбанке, оловке, бојице, шестаре, лењире и друге неопходне материјале и опрему за школу без накнаде.
0.1.2.4.	Деца не плаћају превоз до школе.
0.1.2.5.	Деца не плаћају чланарине, ни друге облике плаћања за било коју услугу/активност/производ који је у вези са званичним планом и програмом.
0.1.2.6.	Деца не плаћају излете, екскурзије и наставу у природи, уколико су они део званичног плана и програма.
0.1.2.7.	Не постоје трошкови уписа у школе.
0.1.2.8.	Документа неопходна за упис у обавезне нивое образовно-васпитног система ослобођена су плаћања такси и других накнада.
0.1.2.9.	Држава гарантује доступност образовања свој деци.
0.1.2.10.	Сва деца имају право на образовање без изузетка.
0.1.2.11.	Не постоје услови за остваривање права на образовање на свим обавезним нивоима образовног система.
0.1.2.12.	Мрежа школа дефинисана је тако да обезбеђује доступност образовања свој деци.
0.1.2.13.	Систем превоза ученика организован је тако да деца могу на време доћи у школу и вратити се кући након школе.
0.1.2.14.	Не постоје административни разлози за одбијање уписа деце у школе (нпр. недостатак документа).
0.1.2.15.	Држава континуирано планира и спроводи мере којима се обезбеђује да сва деца буду уписана у школе.
0.1.2.16.	Држава континуирано планира и спроводи мере којима се искорењује превремено напуштање и исписивање деце из обавезних нивоа образовног система.

0.1.3. Правна норма/стандард: Циљеви образовања дефинисани су законом и усклађени су са међународним обавезама које произилазе из Конвенције и докумената Комитета за права детета

Имајући у виду да Конвенција кроз члан 29. уводи циљеве и квалитет образовања као неутуђиво право детета, намеће се закључак да наш образовни систем мора у своје циљеве уврстити и оне дефинисане Конвенцијом. Држава, наравно, може одредити и друге, шире или различите циљеве образовања, све док они нису у супротности са овим, Конвенцијом прокламованим. Сходно томе, први корак је процена усклађености законског оквира који се односи на образовни систем. У оквиру ове секције, неопходно је проверити да ли наши закони који дефинишу циљеве образовања обухватају и следеће:

Индикатори:

0.1.3.1.	Циљеви образовања и васпитања усмерени су на развој дететове личности, талената и менталних и физичких способности до његових крајњих могућности.
0.1.3.2.	Циљеви образовања и васпитања обухватају учење о људским правима и правима детета.
0.1.3.3.	Циљеви образовања и васпитања обухватају учење о дететовом културном и националном идентитету, вредностима земље у којој живи, као и земаља које су другачије од његове сопствене.
0.1.3.4.	Циљеви образовања и васпитања обухватају учење о толеранцији, прихватању различитости, интеркултуралном друштву и миру.
0.1.3.5.	Циљеви образовања и васпитања у Србији обухватају и учење о заштити животне средине, поштовању биљног и животињског света и развијање свести о поштовању и добробити животиња.
0.1.3.6.	Остали циљеви образовања и васпитања из домаћих прописа нису у супротности са претходно наведеним циљевима.

0.1.4. Правна норма/стандард: Стручна оспособљеност запослених у образовном систему задовољава захтеве у погледу остваривања циљева образовања дефинисаних чланом 29. и Општим коментаром бр. 1. и других права детета дефинисаних Конвенцијом.

Дефинишући циљеве образовања на овакав начин, Конвенција имплицитно захтева од држава уговорница да прилагоде и систем образовања и усавршавања запослених у образовању потребама таквог образовања. Сходно томе, неопходно је извршити процену стандарда везаних за стручну оспособљеност запослених у образовању; да ли у пракси спроводе стандарде везане за циљеве, методологију, очекиване исходе и организацију наставе.

Индикатори:	
0.1.4.1.	Образовање о правима детета део је иницијалног образовања запослених који реализују образовно-васпитни процес.
0.1.4.2.	Образовање о правима детета део је стручног испита запослених који реализују образовно-васпитни процес.
0.1.4.3.	Образовање о правима детета је обавезно и обезбеђено у оквиру стручног усавршавања и професионалног развоја запослених у образовању.
0.1.4.4.	Образовање о толеранцији, прихватању различитости, интеркултуралном друштву и миру део је иницијалног образовања запослених који реализују образовно-васпитни процес.
0.1.4.5.	Образовање о толеранцији, прихватању различитости, интеркултуралном друштву и миру део је стручног испита запослених који реализују образовно-васпитни процес.
0.1.4.6.	Образовање о толеранцији, прихватању различитости, интеркултуралном друштву и миру свих запослених у образовању и васпитању обавезно је и обезбеђено у оквиру стручног усавршавања и професионалног развоја запослених у образовању.
0.1.4.7.	Образовање о заштити животне средине, поштовању биљног и животињског света и добробити животиња део је иницијалног образовања свих запослених који реализују образовно-васпитни процес.
0.1.4.8.	Образовање о заштити животне средине, поштовању биљног и животињског света и добробити животиња део је стручног испита свих запослених који реализују образовно-васпитни процес.
0.1.4.9.	Образовање о заштити животне средине, поштовању биљног и животињског света и добробити животиња обавезно је и обезбеђено у оквиру стручног усавршавања и професионалног развоја запослених у образовању.
0.1.4.10.	Образовање о правима детета део је иницијалног образовања запослених у стручним службама школа.
0.1.4.11.	Образовање о правима детета део је стручног испита запослених у стручним службама школа.
0.1.4.12.	Образовање о правима детета свих запослених у стручним службама школа обавезно је и обезбеђено у оквиру стручног усавршавања и професионалног развоја запослених у образовању.

0.1.4.13.	Образовање наставника који предају предмет/е који обрађују теме права детета, мировног образовања, интеркултуралног образовања, толеранције и сродних тема обезбеђено је на начин као и за друге наставне предмете.
0.1.4.14.	Образовање о позитивном концепту кажњавања и спровођења школске дисциплине део је иницијалног образовања наставника и запослених у стручним службама образовних институција.
0.1.4.15.	Образовање о позитивном концепту кажњавања и спровођења школске дисциплине део је стручног испита запослених у стручним службама школа.
0.1.4.16.	Образовање о позитивном концепту кажњавања и спровођења школске дисциплине обезбеђено је у оквиру стручног усавшавања и професионалног развоја запослених у образовању.
0.1.5. Правна норма/стандард: Наставни планови и програми и садржаји су у функцији остваривања циљева образовања дефинисаних чланом 29. и Општим коментаром бр. 1.	
Логично, стандарди у погледу циљева образовања које је дефинисала Конвенција, утичу и на унапређивање наставних планова, програма и садржаја наставног процеса. Сходно томе, неопходно је ускладити наставне планове, програме и садржаје тако да подржавају дате циљеве образовања.	
Индикатори:	
0.1.5.1.	Образовање о правима детета заступљено је кроз обавезни предмет и/или предмете и доступно је свој деци уписаној у школе без изузетка.
0.1.5.2.	Образовање о правима детета део је наставног плана и програма на свим нивоима школовања и у свим разредима.
0.1.5.3.	Теме из области права детета заступљене су у наставним садржајима.
0.1.5.4.	Образовање о заштити животне средине, поштовању биљног и животињског света и добробити животиња заступљено је кроз обавезни предмет (или предмете) и доступно је свој деци уписаној у школе без изузетка.
0.1.5.5.	Образовање о заштити животне средине, поштовању биљног и животињског света и добробити животиња део је наставног плана и програма на свим нивоима школовања и у свим разредима.
0.1.5.6.	Област заштите животне средине, поштовања биљног и животињског света и добробити животиња заступљена је у наставним садржајима.

0.1.5.7.	Образовање о толеранцији, прихватању различитости, равноправности, интеркултуралном друштву и миру заступљено је кроз обавезни предмет/предмете и доступно је свој деци уписаној у школе без изузетка.
0.1.5.8.	Образовање о толеранцији, прихватању различитости, равноправности, интеркултуралном друштву и миру део је наставног плана и програма на свим нивоима школовања и у свим разредима.
0.1.5.9.	Теме из области толеранције, прихватања различитости, равноправности, интеркултуралног друштва и мира заступљене су у наставним и ваннаставним садржајима.
0.1.5.10.	Образовање о сопственој култури и културама других народа и земаља заступљено је кроз обавезни предмет/предмете и доступно је свој деци уписаној у школе без изузетка.
0.1.5.11.	Образовање о сопственој култури и културама других народа и земаља део је наставног плана и програма на свим нивоима школовања и у свим разредима.
0.1.5.12.	Теме из области образовања о сопственој култури и културама других народа и земаља заступљене су у наставним садржајима.
0.1.5.13.	Заступљеност тема из области образовања о сопственој култури у односу на теме из области образовања о културама других народа и земаља у програмима и садржајима је таква да пружа деци могућност складног развоја вредности уважавања према свом и другим народима и државама.
0.1.5.14.	Наставни планови не садрже теме и области којима се подстичу вредности које су у супротности са вредностима на којима се заснивају права детета, основна људска права, принцип равноправности и недискриминација.

0.1.6. Правна норма/стандард: Исходи образовања су у складу са међународним обавезама које произилазе из члана 29. и Општег коментара бр. 1.

Образовање такође треба да тежи томе да обезбеди да свако дете савлада основне животне вештине и да ниједно дете не изађе из школе а да није оспособљено за суочавање са изазовима са којима се може очекивати да ће се суочити у животу. Основне вештине не укључују само писменост и рачунање. Конвенција о правима детета обавезује креаторе образовних политика и на следеће исходе образовања, које треба дефинисати у законодавном смислу – да ли наши закони и подзаконски акти предвиђају ове исходе, а касније и у практичном смислу, односно, да ли наше образовање у пракси остварује ове исходе.

Индикатори:	
0.1.6.1.	Дете је оспособљено да доноси рационалне одлуке, у складу са когнитивним и емотивним капацитетом.
0.1.6.2.	Дете је оспособљено да решава сукобе на ненасилан начин, у складу са когнитивним и емотивним капацитетом.
0.1.6.3.	Дете је оспособљено да води здрав начин живота, у складу са когнитивним и емотивним капацитетом.
0.1.6.4.	Дете је оспособљено да развија добре односе са другима у друштву и заједници, у складу са когнитивним и емотивним капацитетом.
0.1.6.5.	Дете има одговоран однос према себи, другима и друштву у целини, у складу са когнитивним и емотивним капацитетом.
0.1.6.6.	Дете је оспособљено да критички размишља, у складу са когнитивним и емотивним капацитетом.
0.1.6.7.	Дете је оспособљено да препознаје сопствене таленте, интересовања и доноси животне одлуке, у складу са когнитивним и емотивним капацитетом.
0.1.6.8.	Деца усвајају и изграђују знање, примењују и размењују стечено знање, у складу са когнитивним и емотивним капацитетом.
0.1.6.9.	Дете зна како да учи и да користи технике ефикасног учења, у складу са когнитивним и емотивним капацитетом.
0.1.6.10.	Дете зна да идентификује и решава проблеме и доноси одлуке користећи критичко и креативно мишљење, у складу са когнитивним и емотивним капацитетом.
0.1.6.11.	Дете ради ефикасно са другима као члан тима, групе, организације и заједнице, у складу са когнитивним и емотивним капацитетом.
0.1.6.12.	Дете одговорно и ефикасно управља собом и својим активностима, у складу са когнитивним и емотивним капацитетом.
0.1.6.13.	Дете прикупља, анализира, организује и критички процењује информације, у складу са когнитивним и емотивним капацитетом.
0.1.6.14.	Дете ефикасно комуницира користећи се разноврсним вербалним, визуелним и симболичким средствима, у складу са когнитивним и емотивним капацитетом.
0.1.6.15.	Дете ефикасно и критички користи научна и технолошка знања, уз показивање одговорности према свом животу, животу других и животној средини (поштовању биљног и животињског света), у складу са когнитивним и емотивним капацитетом.

0.1.6.16.	Дете схвата свет као целину повезаних система и приликом решавања конкретних проблема разуме да нису изоловани, у складу са когнитивним и емотивним капацитетом.
0.1.6.17.	Дете покреће и спремно прихвата промене, преузима одговорност и има предузетнички приступ и јасну оријентацију ка остварењу циљева и постизању успеха, у складу са когнитивним и емотивним капацитетом.
0.1.6.18.	Дете влада знањима и вештинама потребним за наставак школовања и укључивање у свет рада, у складу са когнитивним и емотивним капацитетом.

0.1.7. Правна норма/стандард: Систем сталног праћења, евалуације, унапређивања, стручно-педагошког надзора и систематског при-купљања података у образовно-васпитном систему је успостављен и функционалан.

Континуирано праћење и вредновање, анализа података, истраживања и контрола над спровођењем Конвенције о правима детета и права гарантованих Конвенцијом је такође обавеза држава чланица која проистиче из члана 4. У том смислу, држава је дужна да организује систематски и континуиран процес прикупљања и обраде података који могу бити од користи за доношење стратешких одлука и креирање државних политика. Када ту обавезу посматрамо у контексту остваривања права детета у образовно-васпитном систему, можемо препознати следеће обавезе држава уговорница.

Индикатори:

0.1.7.1.	Држава организује периодичну евалуацију образовно-васпитног система и вредновање рада васпитно-образовних установа.
0.1.7.2.	Инспекцијске службе врше континуиран надзор над образовно-васпитним установама.
0.1.7.3.	Врши се провера нивоа стечених вештина и компетенција детета након завршеног обавезног образовања.
0.1.7.4.	Држава прикупља и обрађује податке о стопи похађања школе по: <ul style="list-style-type: none"> • полу; • годинама; • регионима; • урбаним и руралним срединама; • социјалном статусу; • припадности мањинама (мањине, инвалидитет).

0.1.7.5.	<p>Држава прикупља и обрађује податке о стопи уписа деце у школу на годишњем нивоу:</p> <ul style="list-style-type: none"> • према полу; • по регионима; • по урбаним и руралним срединама, илегалним насељима; • по основу статуса мањинске групе; • по основу инвалидитета; • по основу економског статуса (сиромаштво, испод границе сиромаштва); • деце у установама социјалне заштите; • деце у установама здравствене заштите; • деце у сукобу са законом; • деце избеглица и миграната.
0.1.7.6.	<p>Држава прикупља и обрађује податке о стопи напуштања школовања на годишњем нивоу:</p> <ul style="list-style-type: none"> • према полу; • по регионима; • по урбаним и руралним срединама, илегалним насељима; • по основу статуса мањинске групе; • по основу инвалидитета; • по основу економског статуса (сиромаштво, испод границе сиромаштва); • деце у установама социјалне заштите; • деце у установама здравствене заштите; • деце у сукобу са законом.
0.1.7.7.	<p>Држава прикупља и обрађује податке о редовном похађању школе:</p> <ul style="list-style-type: none"> • према полу; • по регионима; • по урбаним и руралним срединама, илегалним насељима; • по основу статуса мањинске групе; • по основу инвалидитета; • по основу економског статуса (сиромаштво, испод границе сиромаштва); • деце у установама социјалне заштите; • деце у установама здравствене заштите; • деце у сукобу са законом.
0.1.7.8.	Држава врши анализу разлога исписивања из школе.
0.1.7.9.	Држава предузима мере и активности за смањење стопе исписивања деце из школе у складу с узроцима.

0.1.7.10.	Држава систематски прикупља и обрађује све друге информације које могу бити од значаја за креирање образовне политике и доношење стратешких одлука у вези са образовно-васпитним системом.
0.1.7.11.	Донета су стратешка документа за смањење стопе напуштања образовања и повећање стопе похађања школе.
0.1.7.12.	Успостављени су механизми којима се обезбеђује смањење стопе напуштања образовања и повећање стопе похађања школе на нивоу државе.
0.1.8. Правна норма/стандард: Држава сарађује на националном и међународном нивоу са другим државама и организацијама у циљу унапређења образовања и остваривања права на образовање.	
Конвенција о правима детета охрабрује и обавезује државе уговорнице да у процесу остваривања права детета тражи, иницира и развија сарадњу са свима који у том процесу могу помоћи – како на националном, тако и на међународном нивоу. У том смислу, државе и државне институције и организације које имају јавна овлашћења обавезне су да успоставе сарадњу са другим државама, међународним институцијама, удружењима и организацијама на националном нивоу које могу бити од помоћи у остваривању права детета, односно, у овом случају, права на квалитетно образовање.	
Индикатори:	
0.1.8.1.	Држава учествује у међународним пројектима којима се унапређује образовно-васпитни систем.
0.1.8.2.	Држава учествује у међународним програмима вредновања образовно-васпитног система, исхода и постигнућа ученика.
0.1.8.3.	Држава сарађује са домаћим удружењима, организацијама и институцијама у циљу унапређења образовно-васпитног система.
0.1.8.4.	Држава сарађује са другим државама, међународним удружењима, организацијама и институцијама у циљу унапређења образовно-васпитног система.

0.2. Право: Основни принципи Конвенције гарантовани су законом и спроводе се - контекст чланова 2, 3, 6. и 12.

Конвенција о правима детета својим каталогом дефинише широк спектар појединачних права детета. У оквиру истих, Комитет препознаје четири, без којих поштовање осталих права није могуће и због тога их уздиже на ниво принципа. Основни принципи Конвенције су:

- Право на живот, опстанак и развој – члан 6.
- Принцип најбољих интереса детета – члан 3.
- Право на заштиту од дискриминације – члан 2.
- Право детета да његово/њено мишљење буде узето у обзир при доношењу одлука (партиципација) – члан 12.

Основни принципи Конвенције, односно права које они садрже, остварују се и као принципи, али и као појединачна права детета. Иако се у први мах може учинити да је овим издвајањем основних принципа Конвенције Комитет одступио од начела нехијерархичности и недељивости права (да су сва права једнако важна и међусобно повезана), заправо је, на овај начин, учврстио ту везу. Основни принципи Конвенције прожимају се кроз сва друга права, често су претпоставка остваривања другог права. Стога је важно, при процењивању остваривања свих других права из Конвенције, увек анализирати и посматрати их кроз призму основних принципа, односно, поред провере да ли је неко право остварено, треба утврдити и да ли се остварују и основни принципи.

0.2.1. Правна норма/стандард: Основни принципи Конвенције потврђени су одговарајућим законима у образовно-васпитном систему.

Захтев за усклађености домаћег законодавног оквира са одредбама Конвенције призилази из члана 4. То се посебно односи на интеграцију основних принципа Конвенције. Од посебне важности за ефикасну примену основних принципа је да они буду јасно препознати у домаћим законима у свим областима, па тако и у оквиру образовног система. Следећи корак је осигурање да се они доследно тумаче и примењују, односно да се обезбеди адекватна подршка професионалцима који раде са децом за практичну примену одредаба основних принципа Конвенције у пракси. Стога, Комитет инсистира код држава да се донесу одговарајуће смернице, правилници и упутства за примену. То је потврђено и последњим Закључним запажањима Комитета за Републику Србију.

Индикатори:

0.2.1.1.	Дискриминација у образовно-васпитном систему је забрањена законом и за кршење антидискриминацијских одредаба прописане су одговарајуће санкције.
----------	--

0.2.1.2.	Држава је усвојила одговарајући подзаконски акт/е којима ближе регулише препознавање и поступање у случајевима дискриминације.
0.2.1.3.	Право детета да се његово/њено мишљење саслуша и узме у обзир у процесу доношењу одлука у образовно-васпитном систему гарантовано је законом (дечја партиципација).
0.2.1.4.	Држава је усвојила одговарајући подзаконски акт/е којима се ближе регулише начин остваривања права детета на учешће у доношењу одлука у образовно-васпитном систему.
0.2.1.5.	Поштовање принципа најбољих интереса детета у образовно-васпитном систему законом је гарантовано.
0.2.1.6.	Држава је усвојила одговарајући подзаконски акт/е којима се ближе регулише примена принципа најбољих интереса детета у образовно-васпитном систему.
0.2.2. Правна норма/стандард: Основни принципи Конвенције примењују се у образовно-васпитном систему.	
У овом делу дефинисани су индикатори који прате примену основних принципа у пракси. Дакле, поред усаглашавања законског оквира, подршке професионалцима, неопходно је осигурати ефикасну, доследну примену основних принципа Конвенције о правима детета у пракси.	
Индикатори:	
0.2.2.1.	Држава је предузела мере којима је осигурала да су запослени у образовно-васпитном систему информисани о својим одговорностима за примену основних принципа Конвенције у свом раду.
0.2.2.2.	Држава је предузела мере којима је осигурала да запослени у образовном систему имају знања и вештина за примену основних принципа Конвенције у свом раду.
0.2.2.3.	Сви запослени у образовно-васпитном систему су законом обавезани да пријаве сваки облик дискриминације над децом уколико имају такве информације.
0.2.3.4.	За поступање супротно од 0.2.2.3. законом је прописана одговарајућа санкција.
0.2.2.5.	Подстицање, нереаговање, прикривање, заташкавање, толерисање и релативизација случаја дискриминације над децом у образовно-васпитном систему су законом забрањени.

0.2.2.6.	За поступање супротно од 0.2.2.5. законом је прописана одговарајућа санкција.
0.2.2.7.	Држава доноси одлуке у образовно-васпитном систему водећи се принципом најбољих интереса детета у складу са Општим коментаром број 14.
0.2.2.8.	При одређивању најбољег интереса детета у образовно-васпитном систему држава узима у обзир мишљење детета и даје му потребну тежину.
0.2.2.9.	Држава доноси одлуке у образовно-васпитном систему узимајући у обзир мишљење детета у складу са чланом 12. Конвенције и општим коментаром број 12.
0.2.2.10.	Држава је развила ефикасан механизам за прикупљање дечјег мишљења о питањима од њиховог интереса у образовно-васпитном систему и користи тај механизам.

Област 1. Право на образовање и квалитет образовања

1.1. Право: Право на образовање - контекст члана 28. став 1.

Према међународном праву људских права, право на стицање образовања чини суштину права на образовање. Конвенција о правима детета у члану 28. признаје право детета на образовање на основу једнаких могућности и предвиђа обавезе државе на постепено постизање овог права, као и низ мера које држава мора предузети да би обезбедила њихово остваривање.

1.1.1. Правна норма/стандард: Школе су опремљене тако да омогућавају ефикасно, безбедно и достојанствено одвијање образовно-васпитног процеса.

Остваривање права на образовање условљено је и физичким окружењем, из чега следи да државе имају обавезу да у оквиру предузимања мера и активности за обезбеђивање остварења права на образовање предузимају мере и активности за обезбеђивање адекватног физичког окружења у којем ће се одвијати образовно-каспитни процес. Физичко окружење у образовно-васпитним институцијама мора бити у функцији максимизације, како потенцијала детета, тако и заштите дететовог физичког интегритета и здравља. Такође, просторије и техничка опремљеност истих, у којима се одвија образовни процес, морају бити у складу са потребама детета.

Индикатори:

1.1.1.1.	Школа је прикључена на систем канализације.
1.1.1.2.	Школа је прикључена на водоводни систем и има безбедну пијаћу воду.
1.1.1.3.	Школа има довољан број учионица.
1.1.1.4.	Школа има наменске кабинете за одговарајуће предмете.
1.1.1.5.	Школа има тоалете посебно за дечаке и девојчице, опремљене сапунима, убрусима и тоалет папиром.
1.1.1.6.	Школа има физкултурну салу са одвојеним свлачионицама за дечаке и девојчице.
1.1.1.7.	Школа има библиотеку.
1.1.1.8.	Школа има двориште.
1.1.1.9.	Школа има терене за различите спортове на отвореном.
1.1.1.10.	Школа има адекватан систем грејања.

1.1.1.11.	Школа има адекватно осветљење у свим школским просторијама.
1.1.1.12.	Учионице и друге просторије које користе деца у школи имају природно светло и проветравање.
1.1.1.13.	Школа има сва учила и дидактичке материјале неопходне за реализацију наставе.
1.1.1.14.	Школа има компјутере које користе деца у наставним и ваннаставним активностима.
1.1.1.15.	Школа има приступ интернету и за администрацију и за потребе деце и наставе.
1.1.1.16.	Столице и клупе одговарају физичким карактеристикама детета и нису угрожавајуће за раст и развој деце.
1.1.1.17.	Окружење школе је безбедно. Овај индикатор укључује и обавезу школа да имају урађену анализу/ студију потенцијално небезбедних места у школи и њеном окружењу.
1.1.1.18.	Одржавање хигијене школских просторија организовано је тако да гарантује здраво и безбедно окружење за децу.

1.1.2. Правна норма/стандард: Образовање је бесплатно.

Обезбеђивање овог стандарда који даје Конвенција највећим делом зависи од структура државе које су задужене за креирање образовне политике - обавезно и бесплатно образовање је системска мера, тако да се овај стандард остварује примарно на нивоу креатора образовних политика и системских закона. Но, и на нивоу школа као институција може доћи до кршења овог права детета, те је важно да школе такође поштују начело бесплатног образовања.

Индикатори:

1.1.2.1.	Школа не наплаћује од деце трошкове који су у вези са остваривањем наставног плана и програма и реализацијом Годишњег плана рада школе.
1.1.2.2.	Школа може наплатити од деце трошкове само за оне активности које нису део наставног плана и програма свог Годишњег плана рада и које су деца и родитељи добровољно прихватили да финансирају.
1.1.2.3.	У случају да школа организује активности из става 1.1.2.2., дужна је да деци пружи потпуне и јасне информације о тој активности, начину и висини финансирања и да посебно нагласи да учешће није обавезно.

1.1.2.4.	Школа је омогућила да свако дете и родитељ ¹⁷ могу слободно одлучити да ли ће учествовати у некој активности која захтева додатно финансирање.
1.1.2.5.	Школа неће наметати деци став о учешћу у некој активности која захтева додатно финансирање.
1.1.2.6.	Деца неће трпети никакве последице због учешћа или неучешћа у некој додатној активности која је захтевала финансирање од стране родитеља.
1.1.3. Правна норма/стандард: Деца редовно похађају школу.	
Редовно похађање школе и напуштање школовања представљају једно од значајнијих питања приликом остваривања права детета. Члан 28. Конвенције о правима детета пружа правни основ за решавање овог проблема јер намеће обавезу државама да „предузимају мере за обезбеђење редовног похађања школе и смањење стопе њеног напуштања“. Овом одредбом се указује на то да упис деце у школу није довољан, већ и да је обавеза државе да дете и де факто буде образовано, што обухвата, поред уписа, и дететово редовно похађање школе. Школа је обавезна да анализира узроке напуштања школе и честог изостајања из ње и организује додатне активности и спроводи посебне мере како би смањила стопе изостајања и напуштања школовања.	
Индикатори:	
1.1.3.1.	Школа прикупља и обрађује податке о изостајању деце са наставе.
1.1.3.2.	Школа прикупља и обрађује податке о напуштању школовања.
1.1.3.3.	Школа прикупља и обрађује податке о редовности похађања школе сваког детета.
1.1.3.4.	Школа врши анализу разлога изостајања детета из школе и на основу тога предузима мере и активности за смањење изостајања.
1.1.3.5.	Школа има успостављене механизме којима се обезбеђује смањење стопе напуштања образовања.
1.1.3.6.	Школа врши анализу разлога исписивања или напуштања школе.
1.1.3.7.	Школа предузима мере и активности за смањење стопе исписивања деце из школе у складу са резултатима анализе узрока.

¹⁷ Термин *родитељ* у тексту се односи и на СТАРАТЕЉ.

1.1.3.8.	Родитељи су информисани о сваком изостанку ученика.
1.1.3.9.	Школа сарађује са родитељима у случајевима честих изостанака или напуштања школе њихове деце.
1.1.3.10.	Школа сарађује са другим институцијама у случајевима дететових честих изостанака или напуштања школе.
1.1.4. Правна норма/стандард: Школа сарађује са локалном заједницом и остварује међународну сарадњу у области образовања.	
Овај стандард обрађен је у оквиру општих мера примене Конвенције, са становишта системских мера, али његово остваривање је могуће и на нивоу школа као институција.	
Индикатори:	
1.1.4.1.	Школа учествује у међународним пројектима којима се промовишу права детета, интеркултуралност, образовање за мир и слично.
1.1.4.2.	Школа сарађује са школама из иностранства и организује размену деце и запослених који реализују образовно-васпитни процес у циљу усавршавања знања, стицања нових компетенција и размене искустава.
1.1.4.3.	Школа учествује у међународним пројектима којима се унапређује образовно-васпитни систем.
1.1.4.4.	Школа учествује у међународним програмима евалуације и вредновања образовно-васпитног система, исхода и постигнућа ученика.
1.1.4.5.	Школа сарађује са домаћим удружењима, организацијама и институцијама у циљу унапређења образовно-васпитног система.
1.1.4.6.	Школа сарађује са школама из других држава, међународним удружењима, организацијама и институцијама у циљу унапређења образовно-васпитног система.
1.1.4.7.	Школа укључује полицију, здравствене установе и установе социјалне заштите, локалну заједницу, удружења и стручњаке у планирање и реализацију превентивних активности усмерених на заштиту деце од насиља ¹⁸ и смањење стопе исписивања деце.

¹⁸ Под термином *насиље*, подразумевају се и *злостављање* и *занемаривање*.

1.1.4.8.	Школа сарађује и са Центром за социјални рад, здравственим институцијама, Заштитником грађана, полицијом, удружењима и другим независним институцијама у решавању појединачних случајева насиља над децом и напуштања школе.
1.1.4.9.	Школа сарађује са Групом за образовање мањина, социјалну инклузију и заштиту од насиља и дискриминације, школском управом и другим организационим јединицама Министарства просвете у различитим сегментима заштите од насиља (обуке, консултације, пријављивање, извештавање и сл).

1.2. Право: Квалитет образовања – Контекст члана 29.

Право на образовање, наравно, садржано је у каталогу права који даје Конвенција, и то својим чланом 28. Међутим, Конвенција је образовању посветила два члана. У члану 29. она доноси посебно занимљиву новину јер њиме утврђује обавезу држава да своје образовне системе усмере ка остваривању веома специфичних задатака, чиме би се дао посебан квалитет образовању. Члан 29. Конвенције о правима детета дефинише циљеве образовања на следећи начин:

1. „Стране уговорнице су сагласне да образовање детета треба да буде усмерено на: (а) развој дететове личности и развој обдарености и менталних и физичких способности до крајњих граница; (б) развој поштовања људских права и основних слобода, као и принципа садржаних у Повељи Уједињених нација; (в) развој поштовања дететових родитеља, културног идентитета, језика и вредности, националних вредности земље у којој дете живи, земље из које потиче и цивилизација које су другачије од његове/њене сопствене; (г) припрему детета за одговоран живот у слободном друштву у духу разумевања, мира, толеранције, једнакости полова и пријатељства међу свим народима, етничким, националним и верским групама и са лицима аутохтоног порекла; (д) развој поштовања природне околине”.

Одредбама овог члана утврђује се обавеза држава да изврше измену постојеће филозофије образовања. Право на образовање је више него било које друго право, пре свега право детета. Тачно је да и одрасли имају право на образовање и да се о томе посебно води рачуна у државама у којима се ради на елиминацији неписмености и професионалном оспособљавању уопште. Ипак, обезбеђивање основног школовања за децу бољи је и једноставнији начин за искорењивање неписмености. Али, овим се дефинише да сврха образовања није само искорењивање неписмености, већ и оспособљавање за пуно учешће у друштвеном животу.

Члан 29. Конвенције осликава консензус о основној сврси образовања. Он не иде у детаље који се односе на образовање у смислу да истиче захтеве попут описмењавања, усвајања конкретних информација, учења рачунања и слично, већ се фокусира на исходе, односно крајње циљеве образовног процеса. У овом смислу довољно говори део Општег коментара бр. 1, који наглашава да образовање треба детету да обезбеди усвајање животних вештина, да ојача капацитете детета да ужива сва људска права и поштује и промовише културу људских права; циљ је да кроз образовање оснажимо дете кроз развој његових/њених вештина, знања и других потенцијала, људског достојанства, самопоштовања и самопоуздања.

Њиме је квалитет образовања добио статус међународно признатог људског права, односно права детета.

Стандарди постављени у члану 29. Конвенције о правима детета упућују нас да сагледамо следеће елементе нашег образовног система и упоредимо испуњеност стандарда права детета у односу на:

1. усклађеност циљева образовања са међународним обавезама;
2. стручну оспособљеност запослених у образовном систему;
3. наставне планове, програме и садржаје;
4. наставне методе, наставну праксу и организацију наставе;
5. исходе образовања.

1.2.1. Правна норма/стандард: Наставне методе, наставна пракса и организација наставе су у функцији остваривања Конвенцијом дефинисаних циљева.

Поред информисаности и теоретског знања о својим правима, образовање деце о правима детета подразумева и активно поштовање права у пракси. Због тога Комитет користи и формулацију „образовање за права детета“, која поред захтева да децу упознамо са њиховим правима, обухвата и захтев да кроз практичне, свакодневне активности у школи деца стичу вештине које им помажу да разумеју своја права, али и права друге деце и других особа. Стога је подједнако значајно да информисање и теоријско подучавање о правима детета прати и адекватан практичан однос заснован на поштовању права. Ово се односи како на саму наставу, тако и на све друге ситуације у којима се дете може наћи током образовног процеса.

Индикатори:

1.2.1.1.	Сви запослени који реализују васпитно-образовни процес примењују активне методе рада у настави где је дете активни учесник образовно-васпитног процеса.
----------	---

1.2.1.2.	Индивидуализована настава је део редовног начина рада свих запослених који реализују васпитно-образовни процес у односу на сву децу.
1.2.1.3.	Запослени у образовању и васпитању не подстичу конкуренцију међу децом у редовној настави.
1.2.1.4.	Запослени у образовању и васпитању поштују права детета у свом професионалном и свакодневном раду и односу са децом.
1.2.1.5.	Запослени у образовању и васпитању не промовишу ставове који су у супротности са вредностима слободног и демократског друштва и друштва у којем се поштују права детета и људска права.
1.2.1.6.	Запослени у образовању и васпитању подстичу код деце разумевање знања и усвајање практичних вештина, развијање логичког мишљења, способности решавања проблемских ситуација и задатака.
1.2.1.7.	Школа планира и реализује стручно усавршавање запослених у складу са потребама.
1.2.1.8.	Школа води евиденцију о стручном усавршавању запослених.
1.2.1.9.	Настава се организује у времену од 08.00 до 16.00 часова.
1.2.1.10.	Деца узраста 7 - 11 година (1 - 4. разред) имају највише 4 часа дневно, односно 20 часова недељно. Време проведено у школи и у обављању школских обавеза не нарушава складан развој детета и адекватно је узрасту детета.
1.2.1.11.	Деца узраста 12 - 15 година (5 - 8. разред) имају највише 5 часова дневно, односно 25 часова недељно. Време проведено у школи и у обављању школских обавеза не нарушава складан развој детета и адекватно је узрасту детета.

1.3. Право: Школска дисциплина – Контекст члана 28. став 2.

Члан 28. Конвенције о правима детета, став 2, дефинише обавезу државе да предузме потребне мере да се дисциплина у школи спроводи на начин примерен људском достојанству детета.

Конвенција о правима детета и други међународни документи о људским правима признају право детета на поштовање његовог људског достојанства и физичког интегритета и право на једнаку законску заштиту. Комитет издаје Општи коментар бр. 8. како би нагласио обавезу свих држава уговорница да што брже предузму мере за забрану и укидање свих облика телесног кажњавања и свих других окрутних или понижавајућих облика кажњавања деце и у главним цртама износи законодавне и друге мере за подизање свести јавности, као и едукативне мере које државе морају да предузму.

Решавање питања опште прихваћености и толеранције према телесном кажњавању деце и његовог елиминисања у породици, школама и другим срединама није само обавеза држава уговорница по основу Конвенције. То је такође и главна стратегија за смањење и спречавање свих облика насиља у друштву.

Комитет дефинише „телесно“ или „физичко“ кажњавање као било које кажњавање у којем се примењује физичка сила и које има намеру да нанесе изванредан степен бола или неугодности, ма колико да је благ. У највећем броју случајева то подразумева ударање деце („батине“, „шамарање“, „ударање по стражњици“) руком или неким средством – бичем, штапом, каишем, ципелом, варјачом, итд, али може такође да обухвата, на пример, шутирање, дрмусање или бацање деце, гребање, штипање, угризање, вучење за косу или ударање по ушима, приморавање деце да буду у неугодном положају, наношење опекотина, парење деце врелом водом или насилно гутање. Став је Комитета (надзорног тела овог међународног уговора) да је телесно кажњавање без изузетка понижавајуће.

Комитет признаје да родитељство и брига о деци, нарочито о бебама и деци млађег узраста, захтевају честе физичке радње и интервенције ради њихове заштите. То се значајно разликује од намерне и репресивне примене силе у циљу наношења бола, нелагодности или понижења у одређеном степену. Такође, Комитет признаје да постоје изузетне околности у којима се запослени у образовању и васпитању и друга лица, нпр. лица која раде са децом у институцијама и са децом у сукобу са законом, могу суочити са опасним понашањем које оправдава примену разумних облика спутавања како би се контролисало такво понашање. И овде постоји јасна разлика између примене силе која је мотивисана потребом да се дете и остали заштите и примене силе ради кажњавања. Увек се мора примењивати начело примене минималне неопходне силе у најкраћем могућем периоду. Да би се примена разних облика спутавања свела на најмању потребну меру и да би се обезбедило да све методе које се користе буду безбедне и сразмерне датој ситуацији и да не подразумевају намерно наношење бола, као један од облика контроле, потребне су детаљне смернице и обука.

1.3.1. Правна норма/стандард: Школа спроводи дисциплинске мере у складу са људским достојанством детета и његовим правима.

Усвајање норми понашања и стицање социјалних вештина подразумевају учење деце прихватљивом понашању унутар одређених граница. Постављање јасних правила, као и реалних очекивања од деце, уз доследност одраслих у настојању да се правила поштују доприноси овом важном задатку. Учење социјалних вештина и норми понашања помаже деци да буду самодисциплинована и одговорна за регулисање сопственог понашања, да имају конструктивну комуникацију са другим особама, да квалитетно раде у тиму и групи. Одбацујући свако оправдање за насиље и понижавање као облик кажњавања деце, Комитет ни у ком смислу не одбацује позитивну концепцију дисциплине.

Индикатори:

1.3.1.1.	Запослени у образовно-васпитним институцијама не примењују физичку казну према деци.
1.3.1.2.	Школа покреће дисциплинске и друге законом предвиђене мере против запослених у случајевима примене физичког кажњавања без изузетка.
1.3.1.3.	Сва деца су упозната са чињеницом да запослени у образовању не смеју да примењују физичко кажњавање према деци, а школа их је о томе информисала.
1.3.1.4.	Сва деца су упозната са чињеницом да запослени у образовању не смеју да примењују деградирајуће и понижавајуће казне према деци, а школа их је о томе информисала.
1.3.1.5.	Сва деца су упозната са чињеницом да запослени у образовању не смеју да их називају погрдним именима, псују и врше друге облике емотивног/ психичког насиља које доводи до тренутног или трајног угрожавања психичког и емоционалног здравља и достојанства, а школа их је о томе информисала.
1.3.1.6.	Свако дете је упознато са процедуром пријављивања случајева насиља, укључујући и физичко кажњавање и зна ко је одговорна особа у школи за те послове, а школа их је о томе информисала.
1.3.1.7.	Свако одељење има своја одељењска правила којима се регулише дисциплина, смањује и спречава насилно и свако друго неприхватљиво понашање које угрожава дете, другу децу, запослене у образовању и процес наставе.
1.3.1.8.	Школска правила дефинишу се на основу одељењских правила.

1.3.1.9.	Школска правила су јавна, доступна и сва деца су упозната са правилима понашања у школи.
1.3.1.10.	Школска правила се доследно примењују.
1.3.1.11.	У школи постоје разрађене мере за непоштовање правила понашања, сви су упознати са последицама кршења правила.
1.3.1.12.	У школи постоји разрађен систем похваљивања, награђивања и јавног промовисања појединаца и одељењских заједница за позитивно понашање.
1.3.1.13.	У школи се анализира примена различитих дисциплинских мера и процењују њихови ефекти.
1.3.1.14.	У школи постоје јасно дефинисан систем и прописана обавеза информисања деце о питањима из стандарда 1.3.1.
1.3.2. Правна норма/стандард: Запослени у образовању поседују знања, умења и вештине неопходне за спровођење концепта позитивног дисциплиновања које је засновано на поштовању достојанства и интегритета личности сваког детета.	
Поред системских мера за искорењивање физичког кажњавања, Комитет налаже државама уговорницама да спроведу и друге мере. Оне обухватају едукацију, саветовање и подизање свести о важности потпуног искорењивања физичког кажњавања свих особа и група људи којих се то тиче. У складу са тим, едукација запослених у образовним институцијама о методама и начинима спровођења дисциплине које су прихватљиве са становишта поштовања права детета намеће се као један од кључних захтева.	
Индикатори:	
1.3.2.1.	Запослени који реализују образовно-васпитни процес имају компетенције за спровођење позитивног концепта дисциплиновања и ресторативне дисциплине.
1.3.2.2.	Стручни сарадници и други запослени у образовно-васпитним установама имају компетенције за спровођење позитивног концепта дисциплиновања и ресторативне дисциплине.
1.3.2.3.	Запослени у образовању и васпитању примењују ресторативну дисциплину (јасне су последице кршења унапред договорених правила, пружа се могућност поправљања последица и надокнаде учињене штете).
1.3.2.4.	Запослени у образовању и васпитању примењују концепт позитивног дисциплиновања, то јест, негује се развој самодисциплине, одговорности, конструктивног понашања и самоконтроле.

1.3.2.5.	Запослени у образовању и васпитању примењују принципе ненасилне комуникације и конструктивног решавања сукоба.
1.3.2.6.	Запослени у образовању и васпитању примењују технике активног слушања, „ЈА“ поруке, уважавање мишљења и осећања деце.
1.3.2.7.	Запослени у образовању и васпитању својим понашањем и међусобним односима пружају позитиван пример деци и доприносе да атмосфера у школи буде добра.
1.3.2.8.	Запослени у образовању и васпитању подстичу и похваљују позитивну промену у понашању.

1.4. Право: Заштита деце од злостављања, занемаривања и насиља – контекст члана 19.

Члан 19. Конвенције о правима детета обавезује државу да предузме законске и образовне мере за заштиту детета од свих облика физичког и менталног насиља, повређивања или злостављања, запостављања и немарног поступања.

Значај заштите деце од злостављања, занемаривања и насиља Комитет истиче и у својим Општим коментарима бр. 8 и 13, који се директно односе на овај члан Конвенције. О Општем коментару бр. 8 који се бави физичком казном над децом било је речи у оквиру сегмента 1.3. Школска дисциплина, док се Општи коментар бр. 13 директно односи на заштиту деце од свих облика насиља, нехуманих и окрутних поступака, немарног односа и експлоатације. Тако, Комитет дефинише насиље као „сваки облик физичког или менталног насиља, повређивања или злостављања, запостављања или немарног поступања, малтретирања или експлоатације, укључујући сексуално злостављање“ као што је наведено у члану 19. став 1. Конвенције. Термин „насиље“ је овде одабран да представља све начине на које се може повредити дете, као што је наведено у члану 19. став 1, у складу са терминологијом која се користи у студији Уједињених нација из 2006. године о насиљу над децом, иако и други термини који се користе за описивање врста насиља (повређивање, злостављање, запостављање или немарно поступање, малтретирање и експлоатација) носе исту тежину. У обичном говору, термин „насиље“ се често тумачи само као физичко повређивање и/или намерно повређивање. Међутим, Комитет посебно наглашава да избор термина „насиље“ у овом општем коментару не сме никако да се протумачи тако да се минимизира утицај, као и потреба да се приступи решавању нефизичких и/или ненамерних облика повређивања (као што су, између осталог, запостављање и психолошко малтретирање).

Држава Србија, реагујући на своје међународне обавезе које проистичу из члана 19. Конвенције и повезаних Општих коментара, 2005. године издала је Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања, а 2007. Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама. Овим документима значајно је унапређен систем превенције, реаговања и подизања свести о важности заштите деце од свих облика насиља.

1.4.1. Правна норма/стандард: Школа предузима превентивне мере и активности у циљу елиминације и заштите деце од насиља.

Поред обавеза из члана 19. Конвенције, Општег коментара бр. 13, Комитет упућује и на студију „Насиље над децом“ Генералног секретара Уједињених нација, где се напомиње да свако друштво, независно од културних, економских и друштвених услова у њему, може и мора да заустави насиље над децом.

Школа треба да буде сигурно и безбедно место за све учеснике у образовно-васпитном процесу. У школи и деца и родитељи и запослени имају право да буду заштићени од свих облика насиља и злостављања. Да би школа квалитетно одговорила на ове захтеве, неопходно је да се у школи планирају и реализују различите превентивне активности којима се развија и негује уважавање, конструктивна комуникација, ненасилно решавање конфликта.

Индикатори:

1.4.1.1.	Школа има израђен <i>Програм за заштиту од насиља</i> који је сачињен на основу анализе стања безбедности у школи и специфичних потреба.
1.4.1.2.	У школи се планирају и реализују конкретне активности којима се деца оснажују за разумевање различитости, ненасилну комуникацију и конструктивно решавање сукоба.
1.4.1.3.	У школи се планирају и реализују конкретне активности за оснаживање деце за препознавање свих облика насиља.
1.4.1.4.	Деца препознају врсте и нивое насиља, а школа их је о томе информисала.
1.4.1.5.	Деца знају ко су чланови Тима за заштиту од насиља, њихова имена су јавно истакнута.
1.4.1.6.	Школа охрабрује децу да јој се обрате за помоћ и подршку када су она, или неко од њихових другова, угрожени насиљем или сведоци насиља.
1.4.1.7.	Школа оснажује децу да препознају и пријаве породично насиље.

1.4.1.8.	Школа подстиче и оснажује децу да препознају и пријаве сваки облик насиља од стране одраслих особа (запослених у школи или других одраслих).
1.4.2. Правна норма/стандард: Школа ефикасно интервенише у ситуацијама насиља.	
У процесу заштите од насиља, образовно-васпитне установе су у обавези да благовремено и компетентно реагују и деци пруже адекватну помоћ и подршку. У том процесу школа је у обавези да оствари конструктивну и квалитетну сарадњу са породицом детета и другим релевантним службама.	
Индикатори:	
1.4.2.1.	У школи су разрађене процедуре за реаговање у ситуацијама насиља у складу са специфичностима школе.
1.4.2.2.	Сви запослени, деца и родитељи упознати су са корацима и процедурама у ситуацијама насиља, кораци у решавању насиља истакнути су на видљивом месту у школи.
1.4.2.3.	У школи се анализирају и евидентирају сви случајеви насиља и злостављања, на основу анализе предлажу се мере и активности за даљи рад.
1.4.2.4.	Тим за заштиту од насиља редовно информише запослене, децу и родитеље о свом раду.
1.4.2.5.	Запослени у образовању и васпитању консултују и укључују Тим за заштиту од насиља у решавању сложених ситуација насиља (други ниво насиља).
1.4.2.6.	За децу која су била изложена насилном понашању вршњака школа израђује индивидуални план заштите за децу.
1.4.2.7.	У школи се организује појачан васпитни рад са децом која се насилно понашају.
1.4.2.8.	Школа организује активности подршке/заштите за децу која трпе насиље или су сведоци насиља (било да се ради о вршњачком или насиљу од стране одраслих особа).
1.4.2.9.	Школа оснажује децу сведоке да траже помоћ одраслих и пријаве насиље.
1.4.2.10.	У школи се прате и процењују ефекти предузетих мера.
1.4.2.11.	Школа остварује квалитетну сарадњу са родитељима детета приликом планирања и реализације превентивних активности (родитељи су чланови Тима за заштиту од насиља, учествују у изради Програма заштите, уважавају се њихове идеје и иницијативе).

1.4.2.12.	Школа укључује родитеље у решавање случајева насиља.
1.4.2.13.	Школа пријављује надлежним институцијама случајеве трећег нивоа насиља.
1.4.2.14.	Школа остварује квалитетну и конструктивну сарадњу са релевантним институцијама и у превентивном делу и приликом интервенција.
1.4.2.15.	Школа региструје и пријављује надлежним институцијама ваншколско насиље над децом.
1.4.2.16.	Школа планира и пружа подршку деци која су трпела породично насиље, или насиље од других одраслих особа.
1.4.2.17.	Школа предузима законом предвиђене мере када су запослени у образовању починиоци насиља над децом.
1.4.2.18.	Школа предузима законом прописане мере када запослени у школи трпе насиље од стране деце.
1.4.3. Правна норма/стандард: Запослени у образовању и васпитању имају компетенције у области превенције и заштите деце од насиља.	
У студији <i>Насиље над децом</i> Генералног секретата Уједињених нација, један од захтева и препорука је унапређивање способности свих који раде са децом и за децу у спречавању сваке врсте насиља над децом. То се односи на знања о превенцији, откривању и ефикасном реаговању на насиље.	
Индикатори:	
1.4.3.1.	Запослени у школи кроз семинаре и обуке унапређују компетенције из области превенције насиља и конструктивног решавања сукоба.
1.4.3.2.	Запослени у школи ефикасно и компетентно решавају проблеме у вези са насилним понашањем деце.
1.4.3.3.	Запослени у образовању и васпитању уче децу како да се понашају у ситуацијама насиља.
1.4.3.4.	Деца процењују да запослени у образовању и васпитању реагују и помажу да се заустави насилно понашање деце.
1.4.3.5.	Запослени који реализују образовно-васпитни процес примењују у свом раду различите технике за конструктивно сагледавање и решавање проблема насиља (форум театар, медијације, реституција и сл.).
1.4.3.6.	У школи се организују трибине, округли столови и сл. на тему заштите деце од насиља за децу, запослене и родитеље.

Област 2. Грађанска и политичка права

Један од основних принципа Конвенције о правима детета је право на уважавање мишљења детета и дефинисано је у посебном члану (члан 12) у којем се каже да *дете има право на слободно изражавање сопственог мишљења и право да се његово мишљење узме у обзир у свим стварима и поступцима који га се тичу, у складу са узрастом и развојним могућностима*. Уобичајен назив за ово право је „право на партиципацију“. Ово право детета се детаљно образлаже у Општем коментару Комитета за права детета бр. 12. у којем се посебно подвлачи значај партиципације детета као општег принципа Конвенције, а затим као права релевантног за остваривање свих других права из овог међународног уговора. За потребе овог индекса разматрана је посебно релевантност партиципације детета за уживање грађанских и политичких права.

Процес партиципације значи слушање и уважавање онога што деца имају да кажу, давање простора деци да изразе своје мишљење и, узимајући у обзир узраст и развојне могућности деце, омогућавање деци да учествују у процесу доношења одлука о стварима које их се тичу. Партиципација подстиче и инсистира на „видљивости“ деце у остваривању сопствених права и у непосредној је вези са најбољим интересом детета: прихватање чињенице да деца имају специфична гледишта и искуства о којима могу да говоре представља основ за доношење одлука које ће бити у најбољем дечјем интересу. Партиципација указује на неопходност да се у једном друштву успостави тзв. култура слушања деце (Lensdaun, 2004), која подразумева следеће:

- Одрасли треба да осигурају да деца имају **приступ одговарајућим информацијама** које су примерене њиховом узрасту, да би на основу њих могла да формирају ставове и искажу своје информисано мишљење.
- Одрасли треба да пруже деци стварне могућности да **изразе своје мишљење** и да **преиспитују опције** које су им на располагању. То захтева озбиљно обавезивање на поштовање права детета да учествују у свему што је од значаја за њих. Нужно је одвојити потребно време како би се обезбедило да деца имају довољно могућности да истраже проблеме са којима се сусрећу.
- Одрасли треба да слушају мишљења деце и да их **разматрају са уважавањем и озбиљношћу, као и да деци саопштавају начин на који ће њихова мишљења** бити разматрана. Ово захтева од одраслих да говоре у сарадњи са децом, а не у њихово име.

– Одрасли треба да **обавештавају децу о исходу сваке одлуке** и да, уколико је та одлука супротна дечјим захтевима и жељама, у потпуности објасне разлоге таквог исхода (на начин на који је дете у стању да разуме).

– Одрасли треба да обезбеде деци која користе јавне службе делотворне, приступачне путеве за притужбе, уз приступ независном заступништву у ситуацијама када дете сматра да се са њим лоше поступало, да је било запостављено, или на било који начин злостављано.

Партиципација не значи давање деци потпуне аутономије, нити њихово преузимање потпуне контроле над процесом одлучивања, тј. самостално доношење свих одлука, без обзира на импликације које те одлуке имају, како то многи критичари партиципације тумаче. Партиципација деце значи уважавање дечјег мишљења и разумевање да је дете способно да изрази своје мишљење у складу са својим узрастом и развојним могућностима. Постоје три нивоа партиципације: а) деца су информисана, б) деца су консултована/питана за мишљење и в) деца учествују у процесу одлучивања (самостално, или у сарадњи са одраслим особама).

Поред члана 12. Конвенције, у директној вези са правом на партиципацију јесу и друга грађанска и политичка права дефинисана члановима 13 -17. Конвенције, а односе се на слободу изражавања, мисли, савести и вероисповести, слободу окупљања и удруживања, право на доступност информација, право на заштиту достојанства и приватности детета.

2.1. Право: Дете има право на слободно изражавање свог мишљења и право да се његово мишљење узме у обзир у свим стварима и поступцима који га се непосредно тичу – контекст члана 12.

Суштина права на партиципацију најјасније је објашњена посебним чланом 12. који значи да:

а) **Дете је способно да изрази своје мишљење у складу са својим узрастом и развојним могућностима** - не постоји развојна граница за изражавање мишљења, будући да су чак и сасвим мала деца у стању да изразе своје мишљење, ако не вербално, оно на неки други начин.

б) **Дете треба да изрази мишљење о свим стварима које га се непосредно тичу** - ово захтева од одраслих да много шире размишљају о оним стварима које би требало да су у дечјем непосредном интересу, тј. да прихвате да постоје бројне области од

непосредног интереса за децу (осим избора игара и забаве, како се то обично мисли) о којима она могу и треба да кажу своје мишљење.

в) Дете треба да буде у стању да своје мишљење изрази слободно - Одрасли су у обавези да омогуће слободно изражавање мишљења детета, тако што ће за то креирати сигурну и подстицајну средину. Ово није нимало лак задатак, будући да ауторитет одраслог има утицаја на начин понашања детета, чак и када одрасла особа није свесна тог утицаја, или нема намеру да тај утицај (зло)употреби. Одрасли треба да буду свесни колико им моћи и ауторитета деца приписују и да о томе воде рачуна у комуникацији са децом, како би били сигурни да деца изражавају стварно своје мишљење, а не оно што мисле да одрасли од њих очекују.

г) Дететовом мишљењу се посвећује пажња и дечје мишљење се уважава. Ово не значи да се нужно излази у сусрет свим захтевима деце, али значи да се дечје мишљење узима у обзир као релевантно приликом доношења одлука које их се непосредно тичу, и да су одрасли дужни да детету дају образложење (тако да је оно у стању да разуме) на који начин ће његово мишљење разматрати, као и да образложе разлоге за неуважавање тог мишљења у одређеној ситуацији (као што би то учинили када је реч о комуникацији између две одрасле особе).

д) Дететовом мишљењу се посвећује пажња у односу на узраст и зрелост, односно тежина која ће се дати мишљењу детета зависи од степена разумевања области о којој се одлучује.

2.1.1. Правна норма/стандард: Школа консултује (пита за мишљење) децу у свим стварима и поступцима који их се тичу у складу с узрастом и развојним могућностима.

Школа треба да обезбеди могућност партиципације сваког детета у образовно-васпитном процесу, тако што ће им пружити прилику да слободно изразе своје мишљење о различитим аспектима школског живота и тако што ће то мишљење бити озбиљно узето у разматрање приликом одлучивања о тим аспектима.

Индикатори:

2.1.1.1.	Деца су консултована у вези са правима и обавезама.
2.1.1.2.	Деца су консултована у вези са правилима понашања у учионици.
2.1.1.3.	Деца су консултована у вези са Годишњим планом школе.
2.1.1.4.	Деца су консултована у вези са садржајима/областима које се обрађују на часовима.

2.1.1.5.	Деца су консултована у вези са начином рада на часу (групно, индивидуално, у малим групама).
2.1.1.6.	Деца имају могућност да процењују/евалуирају уџбенике из којих су учила и дају препоруку за уџбенике који се користе.
2.1.1.7.	Деца су консултована у вези са распоредом одржавања писмених вежби и других провера знања.
2.1.1.8.	Деца су консултована у вези са распоредом седења у учионици.
2.1.1.9.	Деца су консултована у ситуацијама процене сопственог знања и знања других ученика.
2.1.1.10.	Деца имају прилику да евалуирају рад својих наставника.
2.1.1.11.	Деца су консултована око места излета и екскурзија.
2.1.1.12.	Деца су консултована око могућности организовања нових секција у школи.
2.1.1.13.	Деца су консултована око начина провођења слободног времена у школи.
2.1.1.14.	Деци је омогућено да искажу своје мишљење о сарадњи са наставницима и односима наставник – ученик.
2.1.1.15.	Деци је омогућено да предложи области обуке/стручног усавршавања наставника.
2.1.1.16.	Деци је омогућено да искажу мишљење приликом избора нових наставника.
2.1.1.17.	Деца имају могућност да предлажу мере за побољшање безбедности у школи.
2.1.1.18.	Деца су консултована у процесу планирања превентивних мера за смањење насиља у школи.
2.1.1.19.	Деци је омогућено да номинују теме о којима би волела да се разговара на родитељским састанцима.
2.1.1.20.	Деци је омогућено да кажу шта мисле о изгледу и уређењу школе и њихових учионица.
2.1.1.21.	Деци је омогућено да уложе приговор на оцену (из предмета или из владања).
2.1.1.22.	Деца имају могућност да уложе приговор у ситуацијама када сматрају да су им права ускраћена.
2.1.1.23.	Ученички парламент има могућност да даје мишљење о раду Савета родитеља и Школског одбора и руководства школе.
2.1.1.24.	У школи постоје дефинисан систем и прописана обавеза консултовања деце по питањима из стандарда 2.1.1.

2.1.2. Правна норма/стандард: Деца у школи имају прилику да учествују (заједно са одраслима или самостално) у доношењу одлука које их се тичу.

Школа треба да обезбеди могућност да деца активно учествују у процесу одлучивања о различитим аспектима живота школе. Учешће у одлучивању представља виши ниво партиципације пошто деца, осим што им је пружена прилика да изразе своје мишљење, могу активно и да учествују у процесу одлучивања (самостално или у сарадњи са одраслима).

Индикатори:

2.1.2.1.	Деца бирају своје представнике у Ученичком парламенту.
2.1.2.2.	Представници Ученичког парламента учествују у Школском развојном планирању.
2.1.2.3.	Представници Ученичког парламента учествују у избору уџбеника који ће се користити.
2.1.2.4.	Представници Ученичког парламента учествују у изради Годишњег плана школе.
2.1.2.5.	Представници Ученичког парламента учествују у самоевалуацији школе.
2.1.2.6.	Деца учествују у одлучивању о правилима понашања у школи.
2.1.2.7.	Деца учествују у одлучивању о правилима понашања у учионици.
2.1.2.8.	Деца учествују у одлучивању о критеријумима за награђивање/кажњавање.
2.1.2.9.	Деца учествују у одлучивању о мерама безбедности ученика.
2.1.2.10.	Деца учествују у реализацији мера и активности на смањењу насиља и решавању проблема насиља.
2.1.2.11.	Деца имају могућност избора начина рада на часу.
2.1.2.12.	Деца имају могућност да бирају додатне садржаје предмета: теме/области које би обрађивали.
2.1.2.13.	Деца имају могућност да одлучују о распореду одржавања писмених вежби и других провера знања.
2.1.2.14.	Деца учествују у одлучивању о распореду седења у учионици.
2.1.2.15.	Деца учествују у одлучивању о новим секцијама које ће се формирати.
2.1.2.16.	Деца учествују у одлучивању о садржају ваннаставних активности, излета и екскурзија.

2.1.2.17.	Деца имају могућност да бирају своје представнике на такмичењима и приредбама.
2.1.2.18.	Деца учествују у одлучивању о организацији слободног времена у школи.
2.1.2.19.	Деца учествују у одлучивању о изгледу и уређењу школе.
2.1.2.20.	Деца учествују у одлучивању о изгледу учионице.
2.1.2.21.	У школи постоје разрађе систем и прописана обавеза укључивања деце у доношење одлука из стандарда 2.1.2.

2.2. Право: Слобода изражавања – дете има право да слободно изражава своје погледе, да тражи, прима и саопштава информације и идеје свих врста и на разне начине без обзира на границе – контекст члана 13.

Члан 13. представља разраду идеје партиципације, будући да су права садржана у том члану саставни део корпуса грађанских и политичких права и као таква се гарантују и детету. Иако су приликом израде Конвенције постојале тенденције да се ово право веже за развојне могућности детета и да се ограничи (уз образложење да дете не може да ужива ово право као одрасла особа), ипак се у коначној формулацији слобода изражавања не везује ни за физички ни за психички развој детета.

2.2.1. Правна норма/стандард: Школа обезбеђује детету релевантне информације о различитим аспектима школског живота на основу којих оно може да формира своје (информисано) мишљење и доноси (информисане) одлуке.

Информисање детета представља први ниво партиципације, будући да је то предуслов за формирање (информисаног) мишљења о свим стварима које се детета непосредно тичу. Информисаност представља кључну разлику између стварне партиципације деце и лажне партиципације, тј. оних ситуација у којима се деца користе као украс, или се њима манипулише.

Индикатори:

2.2.1.1.	Деца су информисана о својим правима и одговорностима.
2.2.1.2.	Деца су информисана о правилима понашања у учионици, као и о критеријумима за награђивање/ кажњавање.
2.2.1.3.	Деца су информисана о садржају одређеног наставног предмета: са темама/областима које се обрађују.
2.2.1.4.	Деца су информисана о начину рада на часу (групно, индивидуално, у малим групама).

2.2.1.5.	Деца су информисана о циљевима одређеног часа.
2.2.1.6.	Деца су информисана о структури и току часа: подела рада на часу, распоред активности и задужења у току часа.
2.2.1.7.	Деца су информисана о дневном и недељном распореду часова/активности.
2.2.1.8.	Деца су упозната са критеријумима оцењивања.
2.2.1.9.	Деци се дају јасна и прецизна образложења сваке оцене.
2.2.1.10.	Деца су упозната са распоредом одржавања писмених вежби и других провера знања.
2.2.1.11.	Деца су упозната са критеријумима за одабир уџбеника.
2.2.1.12.	Деца су упозната са радом Ученичког парламента и могућностима њиховог утицаја.
2.2.1.13.	Деца су упозната са критеријумима за одабир чланова Ученичког парламента.
2.2.1.14.	Деца су упозната са планом ваннаставних активности (обиласци и посете: биоскопи, музеји, позоришта, излети и екскурзије).
2.2.1.15.	Деца су информисана о постојању школских секција.
2.2.1.16.	Деца су информисана о критеријумима избора деце на приредби, промоцији програма или такмичењу.
2.2.1.17.	Деца су информисана о могућностима допунске и додатне наставе, као и о другим облицима пружања додатне подршке у учењу.
2.2.1.18.	Деца су информисана о садржају родитељских састанака, као и о садржају и облицима сарадње родитеља и наставника.
2.2.1.19.	Деца су информисана о теми и садржају стручних семинара на које њихови наставници иду.
2.2.1.20.	Деца су упозната са радним временом школских служби (библиотека, секретар, психолог, директор), делокругом њиховог рада и знају коме могу да се обрате у случају специфичних проблема и питања.
2.2.1.21.	Деца су упозната са просторним распоредом школе: библиотека, психолошко-педагошка служба, трпезарија, директор и сл.
2.2.1.22.	У школи постоји разрађен систем и прописана обавеза информисања деце о питањима из стандарда 2.2.1.

2.2.2. Правна норма/стандард: Школа обезбеђује детету могућност да слободно тражи и прима релевантне информације о различитим аспектима школског живота.

Да би дете могло да учествује у различитим областима живота школе и да доноси (информисане) одлуке, оно мора да буде адекватно информисано. У том смислу, школа је у обавези да му омогући приступ релевантним информацијама које се односе на области које га се посредно и непосредно тичу.

Индикатори:

2.2.2.1.	У школи постоје огласне табле са информацијама за децу.
2.2.2.2.	Огласне табле се у школи редовно ажурирају.
2.2.2.3.	Школа има свој сајт са информацијама које су доступне деци.
2.2.2.4.	Деца имају приступ интернету у школи.
2.2.2.5.	Наставници редовно одржавају часове одељењског старешине у циљу информисања деце са актуелним правилима/одлукама/ дешавањима у школи.
2.2.2.6.	У школи постоји место на којем деца могу да постављају питања (нпр. кутија за питања, поштанско сандуче за питања/проблеме деце).
2.2.2.7.	Школски психолог/педагог имају одређен и дан и време у току дана предвиђен за саветодавни рад са децом која имају потребу за тим.
2.2.2.8.	Директор школе има одређен дан и време у недељи предвиђен за пријем деце.
2.2.2.9.	Запослени у школи правовремено одговарају на сва питања деце која их се тичу.
2.2.2.10.	Деца која постављају питања и траже информације о различитим аспектима не трпе никакве негативне последице од стране запослених у школи.

2.3. Право: Право на заштиту приватности – ниједно дете неће бити изложено произвољном или незаконитом мешању у његову приватност, породицу, дом или преписку, нити незаконитим нападима на његову част и углед; дете има право на законску заштиту против таквог мешања или напада – контекст члана 16.

Схватање приватности је раније било ограничено на породицу, дом, преписку и личну својину, а данас се приватност све више схвата као неприкосновен домен интима појединца, којим се бране његов лични интегритет и достојанство (Јањић-Комар, 1996, стр.120).

Конвенција о правима детета је први међународни уговор којим се детету посебно признаје право на приватност. Ово је једно од најоспораванијих права детета, будући да се супротставља традиционалном уверењу одраслих да је стална контрола детета у његовом најбољем интересу и да право на приватност угрожава ауторитет одраслих. Иако се појам приватности прво везивао за породицу, ово право је проширено и на друге области, пре свега на област образовања и здравства.

2.3.1. Правна норма/стандард: У школи се поштује право на приватност детета, приватност породице, дома или преписке и штити се част и углед детета.

Школа је у обавези да заштити личност детета, његов физички и психички интегритет тако што ће поштовати право на приватност, како детета, тако и његове породице у свим областима живота школе.

Индикатори:

2.3.1.1.	За потребе научноистраживачког рада и/или приликом израде статистичких анализа, лични подаци деце користе се тако да се не открије идентитет детета и породице.
2.3.1.2.	Дете је информисано о сврси прикупљања и обраде података који се односе на њега, начину коришћења тих података и идентитету лица која прикупљају податке.
2.3.1.3.	Родитељи су обавештени о сврси прикупљања и обраде података који се односе на њихово дете, начину коришћења тих података и идентитету лица која прикупљају податке и дали су пристанак за прикупљање и обраду података.
2.3.1.4.	Школа не објављује јавно информације које су у вези са личним/приватним и породичним животом детета.
2.3.1.5.	Школа тражи одобрење/сагласност родитеља у случајевима учешћа или појављивање детета у средствима јавног информисања (интервју/фотографија/помињање имена детета).
2.3.1.6.	Разговори детета са представницима стручне службе су поверљиви.
2.3.1.7.	Оцене детета се не читају на заједничким родитељским састанцима, већ се саопштавају родитељима на индивидуалним састанцима.
2.3.1.8.	Све информације о индивидуалном напредовању, понашања детета се дају родитељима на индивидуалним састанцима, не саопштавају се на групним родитељским састанцима.

2.3.1.9.	Запослени у школи не размењују личне податке о деци/породици детета до којих су дошли у приватним разговорима са дететом/породицом.
2.3.1.10.	Запослени у образовању разговарају са дететом о приватним стварима (као што су породични односи, болест, проблеми у породици) само уколико је то у најбољем интересу детета.
2.3.1.11.	Запослени у школи не испитују дете о приватним стварима пред целим одељењем.
2.3.1.12.	Запослени у школи сазнања о приватном животу детета не деле са другима, осим уколико то није у најбољем интересу детета.
2.3.1.13.	Запослени у школи питају дете и родитеља за дозволу да информације о његовом приватном животу поделе са другима (колегама, стручном службом или вршњацима).
2.3.1.14.	Запослени у школи не испитују разлоге одсуства детета са часа, или дужег одсуства из школе пред целим одељењем.
2.3.1.15.	Запослени у школи не вређају децу, не етикетирају их и не омаловажавају.
2.3.1.16.	Личне ствари детета не подлежу претресу од стране запослених у школи.
2.3.1.17.	Деца су упозната са сврхом постојања видео надзора у школи.
2.3.1.18.	Деца су упозната са местима на којима се видео надзор налази.
2.3.1.19.	Деца су упозната са начином на који се рукује видео надзором, као и особама које су задужене за руковање њиме.
2.3.1.20.	Деца су упозната са начином на који се користе информације добијене видео надзором, као и лицима које ће имати приступ тим информацијама.
2.3.1.21.	Запослени у школи су упознати са правилима прикупљања, обраде и употребе података о деци.
2.3.1.22.	У школи постоји правилник којим су дефинисана питања из овог стандарда и прописане мере за кршење правила, процедуре жалбе и поступања у случајевима кршења права на приватност.

2.4. Право: Слобода удруживања и мирног окупљања – контекст члана 15.

Конвенција о правима детета чланом 15. гарантује свој деци право на слободу удруживања и мирног окупљања, уколико то не угрожава права других и не доводи до кршења закона и/или угрожавања права других. Разлози за окупљање и организовање могу бити различити. Одрасли, запослени у образовању и васпитању и родитељи имају обавезу да децу обавесте о томе шта је кршење закона и угрожавање права и слобода других и да их подрже у намерама које неће довести до нежељених последица.

2.4.1. Правна норма/стандард: Деца у школи имају право да се мирно окупљају и организују водећи рачуна о томе да тиме не угрожавају права других и не крше закон.

Поред ученичких парламената који представљају удруживање деце и њихово учешће у процесу одлучивања о важним аспектима школског живота, школа треба да омогући слободу окупљања и по другим основама (секције, спортски тимови, клубови, и сл), као и у свим ситуацијама у којима деца желе да изразе своје мишљење, не угрожавајући права других.

Индикатори:

2.4.1.1.	У школи је деци омогућено да се окупљају у различитим секцијама.
2.4.1.2.	У школи је деци омогућено да се укључе у спортске тимове.
2.4.1.3.	Ученички парламент школе може да се се удружи у заједницу ученичких парламената.
2.4.1.4.	Деца имају могућност да организују мирно окупљање ради изражавања свог мишљења.
2.4.1.5.	У школи је свако организовање и удруживање, како деце, тако и запослених у циљу ширења верске, националне и било које друге мржње спречено и забрањено.

2.5. Право: Слобода мисли, савести и вероисповести – контекст члана 14.

Конвенција о правима детета у члану 14. говори о слободи мисли детета, савести и вероисповести. Сви одрасли, родитељи и запослени у образовању и васпитању треба да креирају услове у којима ће се деца осећати сигурно и заштићено да уживају своју вероисповест и поступају по савести. Истовремено, сви одрасли и деца морају да воде рачуна о томе да слобода у изражавању мисли и вероисповести не угрожава друге и не доводи их у неравноправни положај или доводи до њихове дискриминације.

2.5.1. Правна норма/стандард: Свако дете слободно изражава своју религијску припадност и ужива слободу мисли и савести.

Школа је у обавези да омогући сваком детету да ужива своју вероисповест, као и да уважава верска уверења сваког детета. Школа треба да креира услове у којима ће се свако дете осећати сигурно и заштићено да поступа по својој савести.

Индикатори:

2.5.1.1.	Школа уважава религијске празнике које славе деца у складу са законом.
2.5.1.2.	У школи се са једнаким поштовањем односи према обележјима различитих религија којима деца припадају.
2.5.1.3.	Школа уважава децу и породице које не припадају ниједној религији, на исти начин као и децу и породице који припадају различитим религијама.
2.5.1.4.	Деци је омогућено да практикују и изражавају своја верска уверења.
2.5.1.5.	Школа не организује обележавање верских празника.
2.5.1.6.	Школа не организује верске обреде.
2.5.1.7.	Запослени у школи не промовишу нити једну религију.
2.5.1.8.	Дечја уверења се уважавају (начин исхране, облачења и друга).
2.5.1.9.	Школа ће се уздржати од доношења правила и прописа који залазе у домен личне аутономије деце.

Област 3. Право на заштиту од дискриминације

Право на заштиту од дискриминације један је од четири основна принципа на којима се заснива Конвенција и по којем сва деца имају право да буду третирана са уважавањем да би остварила своје пуне потенцијале, док некој деци треба више помоћи и подршке, чак и специјалне бриге да би им се пружиле исте могућности.

Дискриминација означава свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање чињења (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лица или групе, као и на чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, родном идентитету, сексуалној оријентацији, имовном стању, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу, чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима (у даљем тексту: **лична својства**¹⁹).

Дискриминацијом се не сматрају **посебне мере**²⁰ уведене ради постизања пуне равноправности, заштите и напредовања особа, односно групе људи која се налазе у неравноправном положају у процесу образовања.

Дискриминација је забрањена. Свако дете има право да буде заштићено од свих облика дискриминације, у складу са Конвенцијом о правима детета и другим домаћим и међународним прописима, а пре свега Законом о забрани дискриминације као и другим антидискриминационим прописима. Конвенција о правима детета у свим својим члановима и својим целокупним тоном заступа недискриминативност, као и предузимање мера када је потребно.

19 Да би неједнак третман био дискриминација, потребно је да се заснива на неком личном својству. Лично својство на којем је дискриминација заснована назива се „основ дискриминације“. Листа личних својстава која су наведена у Закону о забрани дискриминације је прилично исцрпна, а поред тога, она није затворена, чиме је омогућено да се дискриминаторним понашањем окарактерише и неједнако поступање засновано на личном својству које није изричито наведено у закону. Лична својства која су у Закону о забрани дискриминације изричито наведена су: раса, боја коже, преци, држављанство, национална припадност или етничко порекло, језик, верска или политичка убеђења, пол, родни идентитет, сексуална оријентација, имовно стање, рођење, генетске особености, здравствено стање, инвалидитет, брачни и породични статус, осуђиваности, старосно доба, изглед, чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама.

20 Да би се обезбедило да особе или групе људи који су у лошијем положају буду потпуно равноправни, уводе се посебне мере које се зову и афирмативне мере, њима треба да се укину неједнакости и да се постигне стварна равноправност међу људима.

3.1. Право: Право на заштиту од свих облика дискриминације - контекст члана 2.

Држава је у обавези да поштује и обезбеђује права утврђена Конвенцијом о правима детета, сваком детету које се налази под њеном јурисдикцијом без икакве дискриминације и без обзира на расу, боју коже, пол, језик, вероисповест, политичко или друго уверење, национално, етничко или социјално порекло, имовинско стање, инвалидитет, рођење или други статус детета, његових родитеља или законског старатеља. Такође, држава је у обавези да предузме све мере како би се обезбедила заштита детета од свих облика дискриминације или кажњавања заснованог на статусу, активностима, израженом мишљењу или уверењу дететових родитеља, законских старатеља или чланова породице.

3.1.1. Правна норма/стандард: Сва деца су третирана са поштовањем и уважавањем без обзира на расу, боју коже, пол, родни идентитет, језик, вероисповест, политичко или друго уверење, национално, етничко или социјално порекло, имовинско стање, ниво способности, рођење или други статус детета, његовог родитеља или законског старатеља.

Дискриминација по било којем основу, било да је отворена или скривена, вређа људско достојанство детета и може да уништи могућности које детету пружа образовање. образовање треба да буде усмерено на развој дететове личности, талената и менталних и физичких способности до крајњих граница, а било које дискриминаторно поступање није и не може бити у складу са овим основним циљем образовања. образовање такође треба да пружи разумевање сваком детету да су људи различити, али да те разлике не смеју бити основ дискриминације. Наставни планови и програми треба да се заснивају на принципу равноправности, а да се образовањем подстиче разумевање и поштовање вредности, укључујући препознавање и поштовање разлика јер дискриминација и предрасуде постоје тамо где влада незнање, неосновани страхови од расних, етничких, верских, културних, језичких или других облика разлика.

Индикатори:

3.1.1.1.	Запослени у школи не етикетирају децу на основу личних својстава.
3.1.1.2.	Деца се међусобно у школи не етикетирају на основу личних својстава.
3.1.1.3.	Деца су у школи информисана да је етикетирање на основу личних својстава забрањено.
3.1.1.4.	У школи се не користе уџбеници, часописи, интернет садржаји и др. који подстичу, позивају и промовишу дискриминацију, говор мржње и насиље према било којем детету или групи деце.

3.1.1.5.	У школи се не износе идеје, информације и мишљења којима се позива на дискриминацију или насиље према било којој особи или групи људи.
3.1.1.6.	На школи и у школи не постоје исписане поруке или симболи којим се подстиче на дискриминацију, мржњу и насиље према деци или било ком лицу или групи лица с обзиром на њихово лично својство.
3.1.1.7.	Правила забране дискриминације и последице кршења истих важе једнако за сву децу.
3.1.1.8.	Правила забране дискриминације и последице кршења истих важе једнако за све одрасле који раде у школи.
3.1.1.9.	Постоји евиденција о томе да се правила о забрани дискриминације поштују у школи и њихове санкције доследно примењују, тј. да појединци или групе деце и ученика на основу њиховог личног својства нису чешће подвргнута санкцијама.
3.1.1.10.	У школи постоји правилник којим се регулишу питања превенције и пријављивања дискриминације, поступања у случајевима дискриминације, информисања деце, родитеља и наставника о битним питањима везаним за дискриминацију.
3.1.1.11.	У обраћању деци не користе се погрдна имена, надимци и стереотипи којим се вређа њихово достојанство.
3.1.1.12.	Дечја постигнућа, без обзира на ниво постигнућа, не излажу се подсмеху.
3.1.1.13.	У обраћању и комуникацији са родитељима деце не користе се погрдна имена, надимци и стереотипи којим се вређа њихово достојанство.
3.1.1.14.	Идеје, сугестије и предлози деце и њихових родитеља узимају се у обзир и разматрају.
3.1.2. Правна норма/стандард: Деца и запослени су информисани о дискриминацији и знају своја права и обавезе.	
Деца и одрасли у школи имају право да буду информисани о својим правима и обавезама, да би могли да се понашају у складу са тим. Информисање о дискриминацији креира атмосферу јасноће у образовно-васпитној установи и шаље поруку; са једне стране да је дискриминација забрањена, а да ће особе изложене истој бити заштићене. Информисање такође помаже свој деци и запосленима да разумеју која су понашања дискриминативна, а која нису.	
Индикатори:	
3.1.2.1.	Сви запослени у школи знају шта је дискриминација и како да од ње заштите децу – активностима у оквиру школе.

3.1.2.2.	Школа је информисала сву децу о томе шта је дискриминација и како да траже заштиту.
3.1.2.3.	Запослени у школи знају да препознају дискриминацију и да децу и њихове родитеље упуте на друге механизме заштите а не само на поступак у школи – Просветној инспекцији у општини/Министарству просвете/Поверенику за заштиту равноправности.
3.1.2.4.	Школа води евиденцију о пријављеним случајевима дискриминације и постигнутим решењима.
3.1.2.5.	Школа води евиденцију о стручном усавршавању запослених у образовању у области превазилажења стереотипа, предрасуда и дискриминације и механизмима заштите.
3.1.2.6.	У школи се са децом реализују часови о дискриминацији и механизмима заштите од ње.
3.1.2.7.	Школа води евиденцију о програмима које су наставници и стручни сарадници спровели, а односе се на Конвенцију о правима детета, забрану дискриминације и механизмима заштите.
3.1.2.8.	У Годишњем плану и развојном плану школе планирају се и реализују активности у области промоције права детета и забрани дискриминације.
3.1.3. Правна норма/стандард: Надлежни у образовној установи имају информације о дискриминаторном понашању, деци и родитељима изложеним дискриминацији и предузимају адекватне мере да се то спречи.	
У школи, деца и запослени су информисани о својим правима и обавезама, али и подстакнути да пријаве сваку повреду права. Школа предузима благовремене и адекватне мере за сваки пријављен случај повреде права на слободу од дискриминације, сарађује са другим органима и институцијама када је то потребно, у циљу пружања ефикасне заштите, као и спречавања будућих сличних дешавања. Школа сарађује са другим органима и институцијама у предузимању превентивних активности и подизању знања и свести код деце и запослених о праву на заштиту од дискриминације и заштити овог права.	
Индикатори:	
3.1.3.1.	Запослени у школи се подстичу да пријаве сваки облик дискриминације у школи.
3.1.3.2.	Школа подстиче децу и родитеље да пријаве сваки облик дискриминације у школи.
3.1.3.3.	Сви запослени знају како да реагују ако је дете дискриминисано.

3.1.3.4.	Школа има евиденцију о свим пријављеним случајевима дискриминације и мерама које су предузете за заустављање и спречавање будућег дискриминаторног понашања свих у школи.
3.2. Право: Право на име, држављанство и очување идентитета – контекст члана 7, 8 и 30.	
<p>Конвенција о правима детета у члану 7. дефинише право сваког детета на име и држављанство, као и право на родитељско старање. Чланом 8. Конвенција регулише право сваког детета на очување идентитета, имена и породичних односа. Уколико деца потичу из мањинских и осетљивих група, не сме се дозволити да се директно или индиректно вредност њиховог идентитета доводи у питање. Образовна установа мора да подржава дететову припадност групи из које потиче.</p> <p>У складу са чланом 30. Конвенције о правима детета, сваком детету које припада етничкој, верској или националној мањини, омогућено је да са члановима своје групе ужива своју културу, практикује своју религију и говори својим језиком.</p>	
3.2.1. Правна норма/стандард: У образовно-васпитној установи поштују се дететово име, идентитет, језик, културна и национална припадност.	
<p>У школи се поштују дететови родитељи, културни и национални идентитет, језик и вредности средине у којој дете живи или из које потиче. Такође, у школи се спроводе програми којима се доприноси развоју школског окружења заснованог у духу разумевања, мира, толеранције, родној равноправности и пријатељства међу свим људима, етничким, националним и верским групама и лицима аутохтоног порекла. У школи се поштују сви аспекти дететовог индивидуалног и групног идентитета (пол, род, језик, статус и сл.).</p> <p>Школа омогућава сваком детету образовање и васпитање без дискриминације у складу са важећим прописима. Тако је и деци припадницима националних мањина омогућено образовање на матерњем језику, односно двојезичној настави када су испуњени законом прописани услови за то, или ће му бити омогућено да изучава свој језик са елементима националне културе.</p>	
Индикатори:	
3.2.1.1.	Сва деца се ословаљавају именом (а не стереотипним или дискриминаторним надимцима).
3.2.1.2.	У школи се о припадницима свих националности и вера говори са уважавањем.

3.2.1.3.	У школи се спроводе програми о значају интеркултуралности и подстичу да разумеју и поштују друге културе, језике, вере, боје коже, националне припадности и сл.
3.2.1.4.	У одељењима у којима има деце других вероисповести, националности, културних идентитета и сл. нарочито се спроводе програми којима се подстиче разумевање, прихватање и значај различитости.
3.2.1.5.	Ниједан аспект идентитета детета – нпр. физички изглед, расна и национална припадност, материјални статус, порекло, род, пол, сексуална оријентација, ниво способности, матерњи језик и сл. није изложен подсмеху и не служи за креирање стереотипа.
3.2.1.6.	У образовној установи се води рачуна о томе да се дететова породична култура поштује и уважава.
3.2.1.7.	Припадницима националних мањина омогућено је школовање на матерњем језику.
3.2.1.8.	Припадницима националних мањина омогућено је школовање на двојезичној настави (уколико 3.6.1.1. није могуће).
3.2.1.9.	Припадницима националних мањина омогућено је изучавање језика са елементима националне културе (уколико 3.2.1.7. и 3.2.1.8. није могуће).
3.3. Право: Заштита од дискриминације деце избеглица – контекст члана 22.	
У члану 22. Конвенција о правима детета бави се правима детета које се налази у статусу избеглице. Због избегличког статуса ниједно дете не сме бити стигматизовано, већ подржано и уважено. У таквим ситуацијама школа и запослени у образовању и васпитању треба да искораче из своје традиционалне улоге и сарађују са институцијама које могу помоћи детету и породици.	
3.3.1. Правна норма/стандард: Образовно-васпитна установа пружа помоћ и подршку деци која су у позицији избеглица/расељених лица.	
Принцип забране дискриминације примењује се у потпуности у вези са свим поступцима са децом; он нарочито забрањује било какву дискриминацију засновану на статусу детета, а школа предузима мере којима би се избегла евентуална стигма према било ком детету у школи.	
Индикатори:	
3.3.1.1.	Школа преко својих стручних служби помаже деци и породицама да дођу до потребних докумената.

3.3.1.2.	Школа преко својих стручних служби помаже детету да се уклопи у нову средину.
3.3.1.3.	Постоји стратегија пружања помоћи деци и породицама којима је то потребно у Школском развојном плану.
3.3.1.4.	Школа спроводи радионице и едукативне програме у циљу прихватања детета избеглице од стране вршњака, о чему постоји евиденција.

3.4. Право: Заштита од дискриминације инвалидне и деце ометене у развоју – контекст члана 23.

Члан 23. Конвенције о правима детета гарантује деци са сметњама у развоју и/или инвалидитетом право на квалитетан живот и пун развој у условима који обезбеђују достојанство, унапређују самопоуздање и олакшавају активно учешће у заједници. У образовно-васпитном систему морају да се креирају услови да свако дете без обзира на ниво способности и инвалидитета оствари своја законска права.

3.4.1. Правна норма/стандард: Сваком детету са сметњама у развоју и инвалидитетом пружена је подршка у школовању која му је потребна и омогућена им је социјална интеграција.

Деца са сметњама у развоју и инвалидитетом имају исто право на образовање као и сва друга деца и морају да га уживају без дискриминације. Школа је потпуно приступачна (у најширем смислу те речи) деци са сметњама у развоју и инвалидитетом, а у школи се подстиче развој дететове личности, талената и менталних и физичких могућности до њиховог максималног потенцијала. Школа континуирано организује и развија праксе и обуке за наставнике како би адекватно одговорили на потребе деце различитих могућности и способности.

У школи се детету са сметњама у развоју и инвалидитетом обезбеђује образовање које укључује и јачање позитивне самосвести, осигуравајући да дете осећа да га други поштују без икаквог ограничавања у погледу достојанства и без дискриминације. У школи се детету са сметњама у развоју и инвалидитетом показује да припада заједници ученика, а школа различитим мерама подстиче и вршњачку подршку која код детета са сметњама у развоју појачава самопоштовање. У школи се деци са сметњама у развоју и инвалидитетом омогућава стицање искуства, осећања контроле, достигнућа и успеха до максималних граница дететових способности.

Индикатори:

3.4.1.1.	Начин поучавања детета прилагођен је његовим могућностима.
3.4.1.2.	Детету је омогућен рад по индивидуалном образовном плану када је то потребно.

3.4.1.3.	Постигнућа детета са сметњама у развоју и инвалидитетом су уважена.
3.4.1.4.	Постоји евиденција о томе да се користе посебни стандарди постигнућа предвиђени законом за дете са сметњама у развоју и инвалидитетом.
3.4.1.5.	Школа је приступачна и деца са инвалидитетом имају несметан приступ свим њеним просторијама.
3.4.1.6.	При упису у школу, деца са сметњама у развоју и инвалидитетом не наилазе на препреке.
3.4.1.7.	Школа је у константној сарадњи са родитељима детета са сметњама у развоју у циљу остваривања највишег нивоа права детета на образовање.
3.4.1.8.	Родитељи активно учествују у изради индивидуалног образовног плана, реализацији и праћењу остваривања индивидуалних циљева.
3.4.1.9.	Школа води евиденцију о сарадњи са родитељима детета са сметњама у развоју и користи све ресурсе за унапређење тог односа у циљу остваривања најбољег интереса детета.
3.4.1.10.	Постоји евиденција о сарадњи наставника и стручних служби школе у циљу креирања што подстицајнијих услова за учење и напредак детета.
3.4.1.11.	Стручне службе школе сарађују са релевантним здравственим и другим установама у циљу креирања што подстицајнијих услова за напредак детета, о чему постоји евиденција која то потврђује.
3.4.1.12.	Школа је у константној сарадњи са другим установама, службама (здравствене установе, установе социјалне заштите и сл.) и удружењима које су у контакту са дететом и његовим родитељима због сметњи у развоју и/или средине у којој дете живи, размењује информације са њима у циљу остваривања најбољег интереса детета.
3.4.1.13.	Представници школа учествују и сарађују у раду интерресорних комисија, о чему постоји документација.
3.4.1.14.	Родитељи детета са сметњама у развоју и инвалидитетом третирани су са уважавањем и њихове сугестије у школи се прихватају.
3.4.1.15.	Школа предузима активности како би се детету обезбедио персонални или педагошки асистент (у зависности од потребе).

3.4.1.16.	Школа предузима активности у циљу обезбеђивања адекватне и законом регулисане подршке детету и породици, о чему постоји евиденција.
3.4.1.17.	У школи постоји служба или особа задужена за пружање подршке деци са сметњама у развоју и њиховим родитељима.
3.4.1.18.	Служба или особа (претходна тачка) води евиденцију о подршци коју је пружила, планираним мерама, препрекама, и другим подацима у вези са децом са сметњама у развоју и њиховим потребама у циљу организовања школске средине која може да одговори на све потребе детета са сметњама у развоју у школи.
3.4.1.19.	Школа је опремљена асистивним технологијама (стабилност, седење и покретљивост, радно место, комуникација, приступ рачунарима, моторни аспекти писања, писање текста, тешкоће у учењу – читање, математика, вид, слух, свакодневне животне активности, управљање апаратима, одмор и рекреација).
3.4.1.20.	Школа сваке школске године планира, допуњује и обнавља асистивне технологије.
3.4.1.21.	Школа континуирано унапређује компетенције запослених у образовању и васпитању за пружање додатне образовне подршке ученицима.
3.4.1.22.	Дете је третирано равноправно и са поштовањем, без стереотипа, омаловажавања и подсмевања.
3.4.1.23.	Деца учествују у свим наставним и ваннаставним активностима у складу са својим могућностима.
3.5. Право: Заштита од дискриминације у односу на право на образовање – контекст члана 28.	
Овај члан Конвенције односи се на право на образовање за сву децу у складу са њиховим способностима и интересовањима. Са аспекта недискриминације, ово значи да информације о школовању и доступност образовно-васпитних установа буду загарантовани сваком детету; да деца могу да се уписују у школе које желе у складу са законом; као и да сва деца морају да заврше обавезно школовање.	
3.5.1. Правна норма/стандард: Сва деца се уписују у основну школу коју су изабрала, а у складу са законом.	
Школа је отворена установа у којој се поштује право сваког детета на слободу од дискриминације. Школа је отворена и приступачна за све у најширем смислу, у њој се поштују разлике, а школско окружење одражава слободу и дух разумевања, равноправности и толеранције.	

Индикатори:	
3.5.1.1.	Сва деца остварују право на образовање равноправно.
3.5.1.2.	При упису у изабрану школу, лична својства детета не отежавају или онемогућавају упис. Она такође не представљају ни предност у односу на другу децу.
3.5.1.3.	Школа примењује посебне мере и друге законом прописане мере у циљу пружања подршке при уписивању деце из рањивих група, а нарочито деце са инвалидитетом и сметњама у развоју, деце припадника националних мањина, а посебно ромске националне мањине.
3.5.1.4.	Школа предузима активности у циљу пружања подршке при уписивању деце (деце из рањивих група, деце са инвалидитетом и сметњама у развоју, деце припадника националних мањина, а посебно ромске националне мањине и друге деце у предшколском, основном и средњем образовању), о чему постоји документација.
3.5.1.5.	При упису детета у школу траже се само документа која су законом, односно подзаконским актом предвиђена, а не додатна документа која могу да отежају упис детета или га учине немогућим.
3.5.1.6.	Деца из осетљивих група похађају наставу у истим објектима као и сва друга деца.
3.5.1.7.	Деца из осетљивих друштвених група нису у посебним одељењима, тј. похађају наставу са својим вршњацима из других друштвених група.
3.5.1.8.	Деца из руралних средина уживају исте стандарде у односу на право на образовање и квалитет образовања као и друга деца.
3.5.2. Правна норма/стандард: Од све деце се очекује да достигну опште исходе и стандарде образовања и васпитања.	
Школа омогућава целовит приступ образовању и васпитању, којим се обезбеђује да расположиве образовне могућности одражавају одговарајућу равнотежу између унапређивања физичких, психичких, духовних и емотивних аспеката образовања и васпитања, интелектуалне, друштвене и практичне димензије, и аспеката детињства и целокупног живота. Општи циљ образовања и васпитања је да се максимизира дететова способност и могућност да у пуној мери и одговорно учествује у слободном друштву.	
Индикатори:	
3.5.2.1.	У школи су обезбеђени услови који омогућавају сваком детету да, без обзира на лично својство, оствари опште исходе образовања и васпитања у складу са дететовим способностима.

3.5.2.2.	Школа води евиденцију о условима који омогућавају сваком детету да, без обзира на лично својство, оствари опште исходе образовања и васпитања.
3.5.2.3.	Наставници користе разноврсне облике наставе и методе поучавања и оцењивања који су прилагођени потребама детета, а који им омогућавају постизање позитивних резултата, о чему постоји евиденција.
3.5.2.4.	Неостваривање задатих циљева у процесу образовања и васпитања не приписује се личном својству детета, односно његове породице, већ се изналазе алтернативни начини да се дете подржи у учењу.
3.5.2.5.	Наставник нарочиту пажњу посвећује томе да не преводи децу у наредни разред уколико нису савладала наставни програм из претходног, чиме се обезбеђује да дете има потребно знање за наставак школовања (нпр. да деца не знају да читају и пишу у старијим разредима основне школе).
3.5.2.6.	Постоји евиденција о томе да се користе посебни стандарди постигнућа, предвиђени законом, за дете са изузетним способностима и да се врши стално праћење његовог развоја и напредовања.
3.5.2.7.	Способност деце, њихов напредак у учењу и развоју процењује се на њиховом матерњем језику, тј. језику који добро познају.
3.5.2.8.	За сву децу поштују се исти критеријуми образовних постигнућа, тј. они се не снижавају за децу из осетљивих друштвених група (осим у случајевима када дете наставу похађа по индивидуалном образовном плану).
3.5.2.9.	Постоји евиденција о активностима и мерама које школа спроводи да би се спречило превремено напуштање школе и прекид школовања.
3.5.2.10.	Уколико дете због неког личног својства не похађа школу редовно, школа реагује и предузима законом предвиђене мере, о чему постоји евиденција.
3.5.2.11.	Све активности школе једнако су доступне свој деци.
3.5.2.12.	Школа спроводи афирмативне мере којима подржава децу из осетљивих група.
3.5.2.13.	Постоји евиденција о афирмативним мерама које школа предузима да подржи децу из осетљивих група.
3.5.2.14.	Школа води евиденцију о резултатима афирмативних мера.

ЛИТЕРАТУРА

- Јањић-Комар, М. и Обретковић, М. (1996): *Права детета, права човека*, Београд: Досије и удружење правника за социјално право
- Василевска, Ж. и др. (1999): *Конвенција о правима детета и законодавство у СР Југославији*, Београд: Југословенски центар за права детета
- Врањешевић, Ј. (2012): *Развојне компетенције и партиципације деце: од стварног ка могућем*, Београд: Учитељски факултет
- Вучковић Шаховић, Н. (2000): *Права детета и међународно право*, Београд: Југословенски центар за права детета
- Вучковић Шаховић, Н. (2001): *Права детета и Конвенција о правима детета*, Београд: Југословенски центар за права детета
- Вучковић Шаховић, Н. (2000): *Права детета и међународно право*, Београд: Југословенски центар за права детета.
- Вучковић Шаховић, Н. (2012): *The Rights of the Child in International La, Rights of the Child in a Nutshell and in Context: all about Children’s Rights*. Berne: Stampfli Publishers.
- Димитријевић, В. и Пауновић, М. (1997): *Људска права*, Београд: Београдски центар за људска права
- Димитријевић, В. и др. (2003): *Заштита индивидуалних права пред уговорним телима Уједињених нација*, Београд: Београдски центра за људска права.
- Калезић-Вигњевић, А. Петричевић, А. Лајовић, Б. Максимовић, Б. Коруга, Д. Чукурановић, Г. Вуковојац, И. Николић, Ј. Ристић, Ј. Дешић, З. (2007): *Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама*, Београд: Министарство просвете Републике Србије.
- Калезић, А. Петричевић, А. Лајовић, Б. Максимовић, Б. Коруга, Д. Чукурановић, Г. Вуковојац, И. Николић, Ј. Ристић, Ј. Дешић, З. Радосављевић, Б. Зајегановић, Ј. Стаменовић, С. Вучковић, С. (2009). *Приручник за примену Посебног протокола за заштиту дец и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама*. Београд: Министарство просвете Републике Србије
- Клеменовић, Ј. (2006): *Људска права – приоритет савременог образовања, у: Европске димензије промена образовног*

система у Србији: зборник радова. Књига 1. (209-221), Нови Сад: Филозофски факултет

- Клеменовић, Ј. (2006): *Образовање за људска права у образовном систему Србије, у: Европске димензије промена образовног система у Србији: зборник радова. Књига 2. (157 – 169), Нови Сад: Филозофски факултет.*
- Пешикан, А. (2003): *Образовање и људска права, у Вучинић, Н., Спајић-Вркаш, В. и С. Бјековић (ур.) Људска права за неправнике, Подгорица: Центар за људска права Универзитета Црне Горе.*
- Попадић, Д. (2009): *Насиље у школама, Београд: Институт за психологију*
- Lansdown, G. (2001): *Promoting Children's Participation in Democratic Decision – Making.* Florence: Innocenti Research Centar.
- Daudet, Y. And Eisemann P. M. (2005): *Commentary on the Convention against Discrimination in Education, Paris: UNESCO.*
- Espiel, H.G. (2005): *Significance of the Convention against Discrimination in Education (1960), Paris: UNESCO.*
- Hodgking, R. and Newel, P. (2007): *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of a Child, Geneve: UNICEF.*
- Gomien, D. (1996): *Кратак водич кроз Европску конвенцију о људским правима, Београд: Центар за права детета*
- Santos Pais, Marta (2007) : *The Challanges of the Implementation of the CRC, in: Zermatten, J, Connors, J. and Panayotitis, A: 18 Candles – The Convention on the Rights of the Child Reaches Majority, Institut International des Droits des Enfant and FDFA Switzerland, p. 103.*

Одабрани извори:

- Устав Републике Србије (2006): *Службени гласник Р Србије бр. 83-06, Београд.*
- Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета (1990): *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори бр. 15-1990, Београд.*
- Закон о заштити података о личности Службени гласник РС број 97/2008, 10472009 – други закон, 68/2012 – Одлука УС, и 10772012.
- Закон о забрани дискриминације, Сл. гласник РС, бр.22/2009

- Закон о основама система образовања и васпитања, "Сл. гласник РС", бр. 72/2009, 52/2011, и 55/2013
- Закон о основном образовању и васпитању, Службени гласник РС бр. 55/2013
- Закон о заштити права и слобода националних мањина, Сл. лист СРЈ, бр. 11/2002, Сл. лист СЦГ бр. 1/2003 - Уставна повеља и Сл. гласник РС, бр. 72/2009 - др. закони
- Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, Сл. гласник РС, бр. 33/2006 <http://www.ravnopravnost.gov.rs/>
- УН, Општи коментар бр. 1: Циљеви образовања, ЦРЦ/ГЦ/2001/1, 17. април 2001.
- УН, Општи коментар бр. 7: Спровођење права детета у раном детињству, ЦРЦ/Ц/ГЦ7/Рев.1, 20. септембар 2006.
- УН, Општи коментар бр. 9: Права деце са инвалидитетом, ЦРЦ/Ц/ГЦ/9, 27. Фебруар 2007.
- Права детета у међународним документима, Заштитник грађана и Повереник за заштиту равноправности, Београд, 2011.
- General Comment No. 5 (2003): *General measures of implementation for the Convention on the Rights of the Child (Articles 4, 42 and 44(6))*, CRC/GC/2003/5, 2003
- UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13 of the Covenant), 8 December 1999, E/C.12/1999/10. UN Committee on the Rights of the Child (CRC), CRC General Comment No. 1: The Aims of Education, 17 April 2001, CRC/GC/2001/1.
- UNICEF. (2007): *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child- Fully Revised Third Edition*. Geneva: UNICEF.
- Committee on the Rights of a Child (2001): *General Comment No 1. The Aims of Education - CRC/GC/2001/1*, Geneva: [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(symbol\)/CRC.GC.2001.1.En?OpenDocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(symbol)/CRC.GC.2001.1.En?OpenDocument)
- Committee on the Rights of a Child (2003): *General Comment No 5. General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child CRC/GC/2003/5*, Geneva: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4538834f11.html>
- Committee on the Rights of a Child (2005): *General Comment No 7. Implementing child rights in early childhood - CRC/C/GC/7*, Geneva: http://www.ecdgroup.com/docs/lib_004410633.pdf

- Committee on the Rights of a Child (2007): *General Comment No. 9 The rights of children with disabilities - CRC/C/GC/9/Corr.1*, Geneva: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G07/452/05/PDF/G0745205.pdf?OpenElement>
- Committee on the Rights of the Child (2008): *Concluding Observations of the Committee on the Rights of the Child: Republic of Serbia - CRC/C/SRB/CO/1*, Geneva: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/crcs48.htm>
- Committee on the Rights of the Child (2017): *Concluding observations on the combined second and third periodic reports of Serbia, CRC/C/SRB/CO/2-3*, Geneva: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC/C/SRB/CO/2-3&Lang=En
- UNESCO (2002): *Dakar Framework for Action: Education for All*, Dakar: UNESCO, http://www.unesco.org/education/efa/ed_for_all/dakfram_eng.shtml
- United Nations (1989): *Convention on the Rights of a Child*, New York: <http://www2.ohchr.org/english/law/crc.htm>
- United Nations (2002): *Millennium Development Goals*, New York: United Nations, <http://www.un.org/millenniumgoals/>

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

37.014.5:341.231.14-053.2(497.11)

ИНДИКАТОРИ остварености права детета у образовању
: (индекс) /

[аутори/ке Невена Вучковић-Шаховић ... [и др.]].

- 3. изд. - Ужице : Ужички центар за права детета,
2018 (Ужице : Графос). - 84 стр. : табеле ; 24 см. -
(Образовање за права детета)

Тираж 100. - Напомене и библиографске референце уз
текст. - Библиографија: стр. 80-83.

ISBN 978-86-904595-2-0

1. Вучковић-Шаховић, Невена, 1955- [аутор]

а) Права детета - Међународна заштита - Србијаб)
Образовни систем - Србија

COBISS.SR-ID 264172812

